

De zorgleerling in de overgang

Onderzoek naar de overgang van Primaïr naar Voortgezet
Onderwijs bij REC 4.5 leerlingen

**WAAROM
MOEILIK DOEN
ALS
HET SAMEN KAN**

Loesje

POSTBUS 1045

6801 BA ARNHEM

GIRO3254768

Opleiding	: Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg
Opdracht	: Meesterstuk
Docent	: Adri Storm
Cursist	: Franca Capuzzato
Datum	: juli 2011
Studentnr.	: 2170451

Inhoudsopgave	Blz. 2
Samenvatting	Blz. 4
Introductie	Blz. 5
1. Aanleiding Onderzoek en Onderzoeksvraag	Blz. 7
1.1 Aanleiding van het Onderzoek en Probleemformulering	
1.2 Doel in het Onderzoek en Probleemverkenning	
1.3 Onderzoeksvraag en deelvragen	
1.4 Doel van het Onderzoek	
2. Theoretische onderbouwing	Blz. 9
2.1 Inleiding	
2.2 Passend Onderwijs	
2.3 Ontwikkelingen zorgleerlingen binnen het voortgezet onderwijs	
2.4 De begeleiding van zorgleerlingen	
2.5 Overgangsproces van primair naar voortgezet onderwijs	
2.5.1 De rol van ouders	
2.5.2 Continuïteit en afstemming in het overgangsproces	
2.6 Veranderingsprocessen binnen organisaties	
2.7 Handelingsgericht werken binnen het voortgezet onderwijs	
3. Onderzoeksmethodologie	Blz. 18
3.1 Inleiding	
3.2 Onderzoeksvragen	
3.3 Onderzoeksinstrumenten	
3.3.1 De vragenlijsten voor scholen en ouders	
3.3.2 Panelgroep	
3.3.3 Gesprekken met leerlingen	
3.4 De onderzoeksgroep	
3.5 Planning van het onderzoek	

4.	Resultaten: Presentatie en Analyse van de data	Blz. 22
4.1	Inleiding	
4.2	Resultaten vragenlijsten	
4.2.1	Resultaten deelvraag 1	
4.2.2	Resultaten deelvraag 2	
4.3	Resultaten panelgesprekken	
5.	Conclusies	Blz. 33
5.1	Conclusies Deelvraag 1	
5.2	Conclusies Deelvraag 2	
5.3	Conclusies Deelvraag 3	
5.4	Slotbeschouwing	
5.5	Aanbevelingen	
6.	Evaluatie en Reflectie	Blz. 40
6.1	Persoonlijke reflectie op het onderzoeksverloop	
6.2	Reflectie op mijn persoonlijke professionele ontwikkeling	
6.3	Reflectie op mijn ontwikkeling als onderzoeker	
6.4	Doelrealisatie	
	Nawoord	Blz. 43
	Literatuurlijst	Blz. 44
	Bijlagen	Blz. 47

Samenvatting

In dit praktijkonderzoek staat de vraag centraal hoe de overgang van REC 4.5 leerlingen (leerlingen met gedragsbeperkingen) van primair onderwijs (PO) naar voortgezet onderwijs (VO) kan worden geoptimaliseerd. Vanuit de centrale onderzoeksvraag zijn de deelvragen ontstaan. Een schriftelijke vragenlijst (volgens de principes van de survey) bij 25 betrokkenen van scholen en 25 ouders, twee panelgesprekken met 8 panelleden en een mondeling afgenomen vragenlijst bij 10 leerlingen, zijn de methodieken die gebruikt zijn voor het verzamelen van de data om de deelvragen en de hoofdvraag te beantwoorden. Er is in kaart gebracht wat volgens de deelnemers aan het onderzoek nodig en haalbaar is, om de continuïteit van de begeleiding van deze leerlingen te verbeteren.

Het onderzoek laat zien dat een geformaliseerd stappenplan met standaardformulieren en vaste gespreksmomenten met alle betrokkenen onontbeerlijk is voor een goede overdracht van PO naar VO. Naast een 'koude' overdracht, wordt een 'warme' overdracht, in de vorm van een intakegesprek, een overdrachtsgesprek, een startgesprek, een evaluatiegesprek en evaluatiemomenten, belangrijk gevonden. Hierbij zijn de onderwijsbehoeften van de leerling van belang voor een goede overgang en start- en wenperiode en als leidraad voor de docenten op het VO. Wat werkt wel voor de jongere, de school, de ouders en wat niet. Samenwerken wordt als zeer belangrijk ervaren. Ouders zijn ervaringsdeskundigen en slaan een brug tussen thuis en school. Het is belangrijk dat het PO en het VO goed samenwerken. Er dient sprake te zijn van continuïteit in het overgangsproces. De basisschool 'voedt' de VO school. Maar vice versa geldt dit ook. Waar het gaat om de begeleiding van de leerlingen, is een belangrijke rol weggelegd voor de mentor en de zorgdocent.

In dit onderzoek wordt de waarde van handelingsplannen ingezien en Handelingsgericht werken komt naar voren als een manier van schoolbreed werken dat bij kan dragen aan een effectievere zorg aan de zorgleerling. Handelingsgericht werken beoogt de kwaliteit van het onderwijs en de begeleiding van leerlingen te verbeteren. Het concretiseert adaptief onderwijs en doeltreffende leerlingbegeleiding, zodat een schoolteam effectief kan omgaan met verschillen tussen leerlingen.

Om de continuïteit van de overgang te versterken zijn de volgende aanbevelingen gedaan:

- Voer een geformaliseerd stappenplan in.
- Maak gebruik van zowel 'koude' als 'warme' overdracht, waarbij de onderwijsbehoeften worden meegenomen.
- Zorg voor transparante, volledige en eerlijke informatie tussen PO en VO en benut het anticiperende en adaptieve vermogen van beide systemen.
- Bereid docenten goed voor op hun brede rol binnen het Passend Onderwijs.
- Blijf gericht op samenwerking en afstemming tussen alle betrokkenen.
- Zie de zorgcoördinatie niet als taak maar als functie binnen de scholen.
- Maak gebruik van HGW om de continuïteit te verbeteren en te waarborgen.
- Betrek de ouders nauw bij het overgangsproces van het kind van primair naar voortgezet onderwijs.
- Voor het creëren van een breed draagvlak voor de zorg op school zijn zowel de directie, als docenten, als beleid onontbeerlijk.
- Er dienen standaard vier gespreksmomenten te zijn: intakegesprek, overdrachtsgesprek, startgesprek op het VO en structurele evaluatiegesprekken binnen het VO en met het PO.

Introductie

Sinds 1 april 2009 ben ik werkzaam als ambulant begeleider bij REC 4.5 te Castricum. De werkervaring die ik de afgelopen twintig jaar heb opgedaan als leerkracht, begeleider en leidinggevende in verschillende onderwijsinstellingen, de residentiële jeugdhulpverlening en de semiresidentiële jeugdhulpverlening is van invloed geweest op mijn huidige functioneren bij het REC 4.5. Deze werkervaring vormt samen met mijn persoonlijke eigenschappen en overige ervaringen de achtergrond van waaruit ik mijn huidige werkzaamheden verricht. Deze achtergrond vormt tevens mijn referentiekader voor het beschouwen van het overgangsproces van REC 4.5 leerlingen (hierna ook wel zorgleerlingen genoemd) van primair onderwijs (PO) naar voortgezet onderwijs (VO) binnen de scholen die ik als ambulant begeleider bezoek. Mijn werk vindt plaats op een aantal voortgezet onderwijs scholen in Hoorn en omgeving. Daar spreek ik met leerlingen ongeveer één keer per drie weken. Ik luister naar hun verhalen over de voortgang, wat goed gaat en wat niet. Verder adviseer ik de docenten op de scholen bij algemene vragen en in het bijzonder bij vragen die specifiek gericht zijn op de leerlingen die ik begeleid. Ik probeer de achtergronden van het kind voor mezelf duidelijk te krijgen, die ook duidelijk te maken naar de school toe en aanbevelingen te doen voor begeleiding. Handelingsgerichte diagnostiek is belangrijk. Daarbij probeer ik aan te sluiten bij de wensen van school, ouders en kind en de mogelijkheden en onmogelijkheden van alle partijen. Naast deze betrokkenen is er soms ook overleg met externen nodig, zoals hulpverlener, leerplichtambtenaar en schoolarts. In mijn werk is het bieden van regels, structuur en duidelijkheid belangrijk, maar ook het kweken van begrip voor het beperkte probleemoplossend vermogen van de leerling. Verder lever ik een bijdrage aan het pedagogisch klimaat op scholen, door indien nodig adviezen te geven aan de betrokkenen.

In mijn dagelijkse praktijk als ambulant begeleider zie ik waar het op de scholen in de begeleiding van REC 4.5 leerlingen goed loopt en waar niet.

Daar waar sprake is van continuïteit in de overgang, een goede voorbereiding op de stap naar het voortgezet onderwijs aanwezig is, een gedegen ('warme') overdracht plaatsvindt, goede en

betrokken mensen om de leerling heen zijn en een terugkoppeling naar het primair onderwijs van herkomst structureel ingebed is, verloopt het proces van overgang goed. Al deze zaken zijn nodig voor het zo optimaal mogelijk laten verlopen van de overgang van het primair onderwijs naar het voortgezet onderwijs.

Door onderzoek te doen bij verschillende doelgroepen (medewerkers van scholen, ouders en leerlingen), kan het zijn dat er ideeën boven tafel komen die een bijdrage leveren aan een versterking van de continuïteit van de begeleiding. Hierbij kan gekeken worden of de ideeën wenselijk en/of haalbaar zijn voor de betrokkenen in de praktijk. Dit kan tevens van belang zijn voor mijn eigen werk als ambulant begeleider. Regelmatig start ik met een leerling die net van de basisschool af komt. Daardoor ben ik bij de overgangsprocedure betrokken en ook bij de start van het kind op het voortgezet onderwijs. Door het doen van onderzoek over dit onderwerp zal mijn kennis vergroten en kan ik dit weer toepassen op mijn eigen werkterrein. Elk schooljaar heb ik te maken met de overdracht van leerlingen die van het primair onderwijs afkomen. Daarnaast kunnen de resultaten uit dit onderzoek van belang zijn voor onze organisatie, REC 4.5, bij het verbeteren van de afstemming op collegae onderling en de afstemming op de procedures gehanteerd op de betrokken scholen.

Met het doen van dit onderzoek hoop ik te bereiken dat de zogeheten zorgleerlingen meer passende zorg en passend onderwijs krijgen indien de overdracht van primair naar voortgezet onderwijs goed verloopt. Het zou tevens een mooi gegeven zijn als door de uitkomsten van dit onderzoek het onderwijs weer een extra stimulans krijgt om de aansluiting van onderwijssystemen op elkaar te verbeteren. Hierdoor kan de extra zorg aan leerlingen die dat nodig hebben niet alleen goed starten op het voortgezet onderwijs, maar ook sneller en doelgerichter ingezet worden.

1. Aanleiding onderzoek en Onderzoeksvraag

1.1 Aanleiding van het Onderzoek en Probleemformulering

Sinds ik werkzaam ben als ambulant begeleider bij REC 4.5 heb ik twee keer de overgang meegemaakt van REC 4.5 leerlingen van primair onderwijs naar voortgezet onderwijs. Het valt op dat er op zeer verschillende manieren wordt omgegaan met de overgangsprocedure. Dit geldt zowel voor het REC als voor de betrokken scholen. De één volgt het protocol, de ander niet. Hierdoor is het startpunt voor de zorgleerlingen die ik begeleid op het voortgezet onderwijs, divers en vaak niet helemaal duidelijk.

Tijdens een overleg met het Hoofd Training en Ontwikkeling van REC 4.5, mijn collega Jeroen Stoffels en ik zelf, bleek er behoefte te bestaan om binnen REC de overgangsprocedure voor leerlingen van primair naar voortgezet onderwijs eenduidiger en doeltreffender te maken. Dit mondde uit in het verzoek om dit overgangsproces inzichtelijk te maken en eventueel bouwstenen aan te dragen.

Voor het primair onderwijs is onlangs door een ambulant begeleider een leidraad stappenplan herschreven voor LGF leerlingen (LGF=leerling gebonden financiering) die van primair onderwijs naar voortgezet onderwijs overstappen.

Aansluitend hierop, biedt dit een goede gelegenheid om de overgang van zorgleerlingen, gezien vanuit het voortgezet onderwijs, als uitgangspunt voor mijn onderzoek en werkveld te nemen. Dit onderzoek zal zich daarom gaan richten op wat de overstap voor zorgleerlingen van het primair onderwijs naar het voortgezet onderwijs betekent en hoe dit eventueel verbeterd kan worden.

Samen met mijn REC 4.5 collega Jeroen Stoffels, tevens ambulant begeleider, zijn we tot een verdeling gekomen aangaande het onderzoeksterrein waarop we ons individueel hebben gericht. Jeroen Stoffels houdt zich bezig met de overgangsprocedure die voor de ambulante begeleiding van het REC geldt. Ik richt me op het deel betreffende de voortgezet onderwijs scholen in samenhang met hoe betrokken ouders en leerlingen dit proces ervaren.

1.2 Doel in het Onderzoek en Probleemverkenning

Ik wil onderzoeken hoe het overgangsproces van REC 4.5 leerlingen van primair onderwijs naar voortgezet onderwijs door de betrokken ouders, leerlingen en contactpersonen van het voortgezet onderwijs ervaren wordt. Tevens wil ik onderzoeken welke aspecten van dat proces volgens de betrokkenen behouden, vernieuwd en/of ontwikkeld dienen te worden, zodat de continuïteit van de begeleiding versterkt wordt. Daarbij wordt gekeken naar wat volgens de betrokkenen wenselijk en haalbaar is.

Scholing zorgt ervoor dat kinderen mogelijkheden ontdekken en zich kunnen ontwikkelen. De overgang van primair onderwijs naar voortgezet onderwijs is een belangrijke stap in dit proces. De literatuur laat zien dat een goede en breed gedragen overgangsprocedure nodig is voor alle leerlingen en in het bijzonder voor zorgleerlingen. In hoofdstuk 2 wordt hier dieper op ingegaan.

1.3 Onderzoeksvraag en deelvragen

De centrale onderzoeksvraag luidt:

Welke maatregelen worden door betrokken ouders, leerlingen en contactpersonen van het voortgezet onderwijs gewenst en welke maatregelen worden haalbaar geacht, zodat de continuïteit van de begeleiding van REC 4.5 leerlingen(zorgleerlingen) tijdens het overgangsproces van primair onderwijs naar voortgezet onderwijs versterkt wordt?

Deze centrale onderzoeksvraag wordt opgesplitst in de volgende drie deelvragen:

1. *In hoeverre wordt er op de betrokken voortgezet onderwijs scholen, gebruik gemaakt van een overgangsprocedure?*
2. *Welke aspecten (bouwstenen) van het overgangsproces van geïndiceerde REC 4.5 leerlingen moeten behouden blijven, worden vernieuwd of worden ontwikkeld, zodat de continuïteit van de begeleiding versterkt wordt?*
3. *Welke aspecten uit de aanbevelingen van deelvraag 2 zijn haalbaar en hoe leveren deze een bijdrage aan de continuïteit van de begeleiding van REC 4.5 leerlingen?*

1.4 Doel van het Onderzoek

In mijn huidige werksituatie is het overgangsproces binnen de ambulante begeleiding (AB) van primair onderwijs naar voortgezet onderwijs geen eenduidige.

Met dit onderzoek wil ik aan de hand van de centrale onderzoeksvraag en de daaruit afgeleide deelvragen de huidige organisatie van de overgang van primair onderwijs naar voortgezet onderwijs van REC 4.5 (zorg)leerlingen onderwerp van aandacht maken.

Door het onderzoek hoop ik inzicht te krijgen in de onderwijsbehoeften, waardoor de begeleiding van de leerlingen kan worden geoptimaliseerd. Het streven is bouwstenen aan te dragen voor de continuïteit van de begeleiding van REC 4.5 leerlingen bij de overgang van primair onderwijs naar voortgezet onderwijs. Hierbij worden de wensen van de betrokkenen en de haalbaarheid van de wensen onderzocht.

Tevens wil ik kunnen duiden, welke argumenten en aspecten het huidige organisatiemodel ondersteunen dan wel belemmeren, vragen om vernieuwing of ontwikkeling.

Ik hoop daarmee niet alleen inzichten te leveren over hoe het huidige overgangsproces zich verhoudt tot het welbevinden en functioneren van de REC 4.5 leerlingen in de praktijk, maar ook dat dit onderzoek bouwstenen aandraagt voor het versterken van de continuïteit van de begeleiding.

Het uiteindelijke doel van het onderzoek is de betrokkenen de mogelijkheid te bieden een situatie te creëren, waardoor continuïteit in de begeleiding voor zorgleerlingen binnen het primaire en voortgezet onderwijs, beter vorm gegeven kan worden.

2. Theoretische onderbouwing

2.1 Inleiding

Voor de theoretische onderbouwing van dit onderzoek worden inzichten en opvattingen uit verschillende domeinen bij elkaar gebracht. Achtereenvolgens wordt in dit hoofdstuk ingaan op Passend Onderwijs (2.2), de ontwikkelingen van zorgleerlingen binnen het voortgezet onderwijs (2.3), de begeleiding van zorgleerlingen (2.4), het overgangsproces van primair naar voortgezet onderwijs (2.5), het belang van continuïteit en afstemming in het overgangsproces (2.6), veranderingsprocessen binnen organisaties (2.7) en het handelingsgericht werken binnen het voortgezet onderwijs (2.8).

2.2 Passend Onderwijs

In 2007 signaleert het Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschappen (OCW) knelpunten in de overgang tussen primair en voortgezet onderwijs. Onder andere werd genoemd dat een kwart van de leerlingen in het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs niet op het niveau zit van het schoolkeuze advies van de basisschool. Er blijkt sprake te zijn van een onvoldoende aansluiting van de onderwijsinhoud, pedagogisch-didactische aanpak en onvolledige informatieoverdracht. De KPC groep krijgt hierop de opdracht om te bezien wat beter kan, welke goede voorbeelden er beschikbaar zijn, wie erbij betrokken zijn en wat men moet doen om de kwaliteit te verbeteren (Bosch, Konerman, de Wit, Rutten, Amsing, 2008).

Volgens Bosch e.a. (2008) blijkt uit het onderzoek van de KPC groep dat de plicht om jongeren van Passend Onderwijs te voorzien, bij het bestuur van scholen ligt. Gelet op het niemandsland waarin de overgang van primair naar voortgezet onderwijs zich voltrekt, zou de vraag kunnen worden gesteld of die zorgplicht zich niet meer zou moeten uitstrekken tot de zorg voor een passende overgang. Dit zou volgens de KPC groep de verantwoordelijkheid voor de overgang duidelijker beleggen en zou tegelijkertijd het noodzakelijke overleg en de afstemming tussen primair onderwijs en voortgezet onderwijs minder vrijblijvend maken.

Volgens het Ministerie van Onderwijs (2009) moeten alle leerlingen binnen Passend Onderwijs zich optimaal kunnen ontwikkelen op school. Doel is de zorg aan kinderen te verbeteren en de beperkingen van de bestaande wetgeving op te lossen. Zo beoogt men de ouderbetrokkenheid rond de invulling van het onderwijs- en zorgarrangement te vergroten. Schoolbesturen krijgen een zorgplicht. Er wordt regionaal gedacht en gewerkt. Per leerling wordt gekeken naar een passend aanbod. Het kind staat centraal. Belangrijk is wat het kind wel kan. De docent en moeten naast didactische vaardigheden ook orthopedagogische en orthodidactische vaardigheden bezitten.

Passend Onderwijs vraagt van alle betrokkenen een andere of bredere rol dan de rol tot nu toe. Voor de overgang van de leerling betekent dit, dat de uitgangspunten van dit Passend Onderwijs meegenomen dienen te worden in dit onderzoek.

2.3 Ontwikkelingen zorgleerlingen binnen het voortgezet onderwijs

Er zijn meerdere definities van zorgleerlingen. Volgens de Inspectie van het Onderwijs (2006) zijn zorgleerlingen leerlingen in het voortgezet speciaal onderwijs, het praktijkonderwijs en het leerwegondersteunend onderwijs. Leerlingen met leerachterstanden en leerlingen met gedragsproblemen zijn hierbij niet inbegrepen. De Algemene Rekenkamer (2005) beschouwt zorgleerlingen als leerlingen die kampen met min of meer structurele problemen zoals ADHD, ASS, sociaal-emotionele problemen, gezinsproblemen, een beperkt leervermogen, leerachterstanden, stoornissen in het autistisch spectrum/PDD-NOS, dyslexie of oorlogstrauma's (Hoffmans, Kuijs, Spaans, 2007).

Los van welke definitie dan ook; volgens Oberon (2006) stijgt het aantal zorgleerlingen in het voortgezet onderwijs. Zo zou een vijfde tot een kwart van de leerlingen in het voortgezet onderwijs aangewezen zijn op een vorm van extra zorg. Een goed en gedifferentieerd onderwijsproces met (extra) aandacht voor zorgleerlingen is een voorwaarde voor het 'binnen het reguliere proces houden' van zoveel mogelijk leerlingen (Hoffmans, Kuijs, Spaans, 2007).

In een rapport uit 2005 geeft de Inspectie van het Onderwijs aan dat tegenwoordig het 'vak' van leraar nieuwe eisen stelt aan leraren, ook waar het gaat om integreren van zorgleerlingen of voorkomen dat kinderen 'zorgleerling worden'. Verdere investering in leren 'on the job' is een absolute voorwaarde voor Passend Onderwijs. De rugzakleerlingen vragen specifieke orthopedagogische en orthodidactische vaardigheden, die zittende en nieuwe leerkrachten ontberen, aldus het rapport.

Volgens Pol en Grietens (2006), laat de praktijk zien dat leraren moeite hebben met het invullen van hun nieuwe, meer coachende rol in het onderwijsleerproces. Wat betreft de zorgleerlingen is het kernprobleem dat deze leerlingen gedragsproblemen hebben.

In het voortgezet onderwijs vinden selectie en groepering veelal plaats aan de poort. De begeleiding van zorgleerlingen daarna vindt plaats buiten de klas. Binnen het systeem van zorg vindt nog vaak niet genoeg een goede analyse van hulpvragen plaats, hebben scholen problemen met het omzetten van hulpvragen in handelingsvoorschriften en is er ook onvoldoende zicht op de effecten van de begeleiding (Hoffmans, Kuijs, Spaans, 2007). Volgens Hoffmans e.a. moet voor leerlingen die praktijkonderwijs of leerwegondersteunend onderwijs volgen, een handelingsplan worden opgesteld. Daarin staat wat de docenten dienen te doen om de leerling te ondersteunen bij het realiseren van bepaalde ontwikkelingsdoelen.

Er wordt gesproken van een Individueel Ontwikkelingsplan. Hiermee benadrukken de auteurs dat het ontwikkelingsperspectief van de leerling centraal staat. Het ontwikkelingsplan sluit aan op het onderwijskundig rapport en de gegevens die verzameld zijn tijdens het overdrachtsgesprek en het intakegesprek met het primair onderwijs. De zorgcoördinator en/of brugklascoördinator stelt het plan op. Het plan is een dossier dat tijdens de gehele schoolloopbaan van de leerling een rol blijft spelen (Hoffmans, Kuijs, Spaans, 2007).

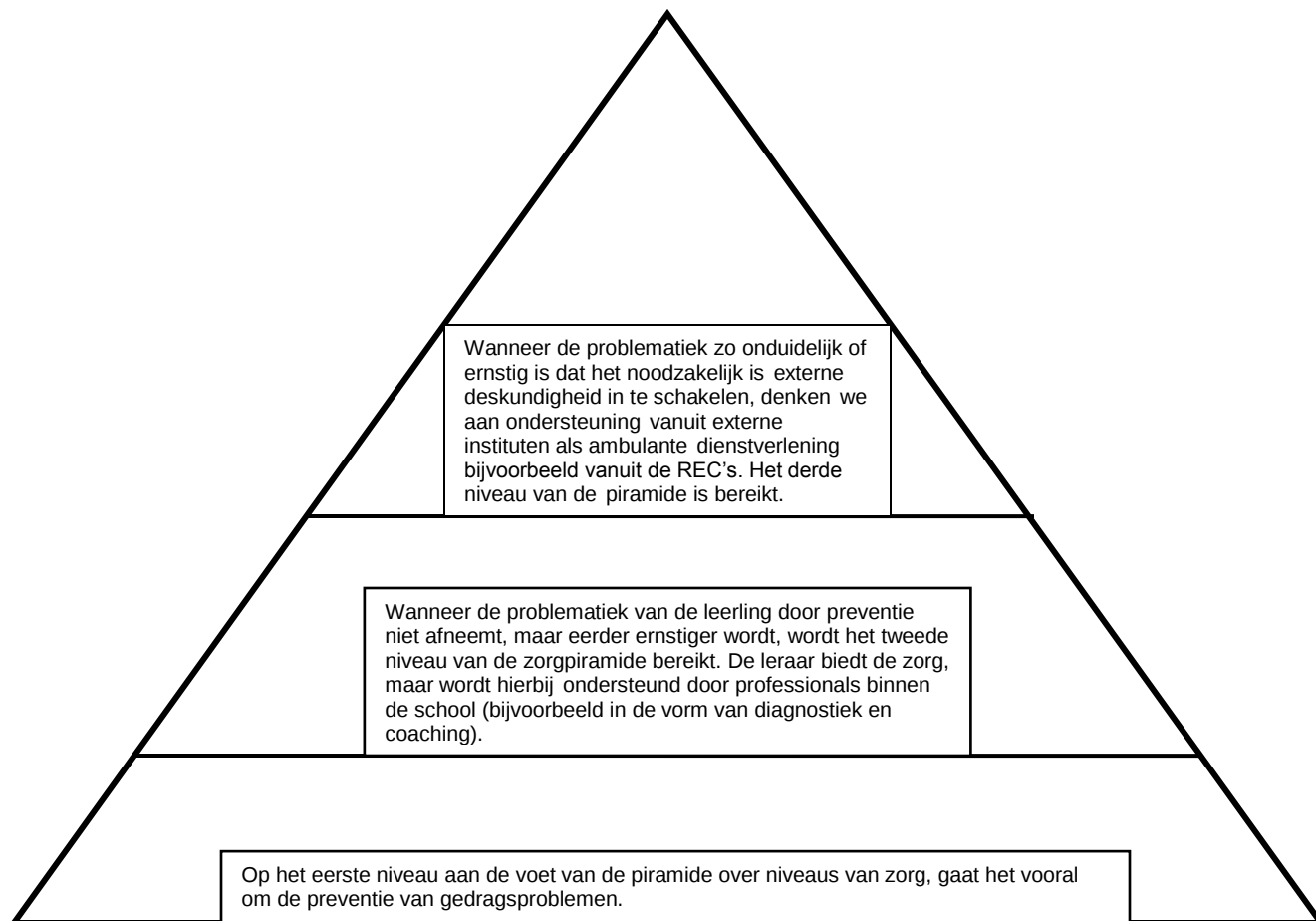
De Inspectie van het Onderwijs constateert in 2006 dat in het voortgezet onderwijs nog onvoldoende wordt gewerkt met handelingsplannen voor zorgleerlingen. Daar waar deze wel zijn opgesteld, zijn ze vaak niet adequaat en worden ze in de praktijk door betrekkelijk veel leraren nog onvoldoende professioneel toegepast.

De meeste scholen hebben vormen van mentoraat ingevoerd, waarbij de mentor het vaste aanspreekpunt is voor een groep leerlingen en hun ouders. Soms is deze mentor tevens LGF (leerling gebonden financiering) begeleider van de zorgleerling. Hoffmans e.a. (2007) melden dat volgens de onderwijsinspectie in de meeste scholen de docenten dit mentoraat naast hun normale werk uitvoeren en dat er weinig aandacht besteed wordt aan professionalisering en het faciliteren van de mentortaat.

Een goed zorgproces waarbij specifieke aandacht en begeleiding bestaat voor zorgleerlingen, is nodig. De rugzakleerlingen vragen specifieke orthopedagogische en orthodidactische vaardigheden van de docenten. Handelingsplannen zijn in de begeleiding van essentieel belang om docenten een goede handleiding te geven bij het begeleiden van zorgleerlingen. Ook in dit onderzoek komen de bovengenoemde punten terug.

2.4 De begeleiding van zorgleerlingen

In de theorie van Jeninga (2008) worden bij de diagnostiek en de aanpak van (leer- en) gedragsproblemen drie niveaus onderscheiden:

Figuur 2.1 Schematische weergave diagnostiek en aanpak leer- en gedragsproblemen op school, gebaseerd op de theorie van Jeninga (2008)

Op welk niveau de zorg en begeleiding geboden wordt is vooral afhankelijk van de ernst van de problematiek, maar ook van de mate van deskundigheid.

Behandeling en begeleiding op school dienen goed op elkaar afgestemd te worden (Jeninga, 2008). Zeker leerlingen met beperkingen kunnen moeilijkheden ondervinden in nieuwe situaties (zoals de overgang naar een nieuw type onderwijs). Volgens Stevens (1997) hebben zij dezelfde basisbehoeften als andere leerlingen; behoefte aan veiligheid en acceptatie (relatie), behoefte aan autonomie (zelfstandigheid en zelf keuzes mogen maken) en behoefte aan een positief zelfbeeld (competentie). Volgens Ansing, Bosch en De Wit (2009) komen in het voortgezet onderwijs deze behoeften (vooral voor zorgleerlingen met beperkingen) vaak in het gedrang.

Om de aanpak van leer- en gedragsproblemen op school overzichtelijk in kaart te brengen is gebruik gemaakt van de theorie van Jeninga.

2.5 Overgangsproces van primair naar voortgezet onderwijs

Volgens Ansing, e.a. (2009) heeft elke leerling behoefte aan en recht op goede begeleiding en zorg van de school en zijn omgeving. Dit geldt nog eens extra voor zorgleerlingen. Naast een goed mentoraat, zorgcoaching en een effectief handelingsplan dat gebaseerd is op de overdracht vanuit het primair onderwijs, is voor de leerling ook het ontwikkelingsperspectief van belang. Hier ligt in de eerste plaats een rol voor het basisonderwijs. Indien daar een goed zicht is op de jongere en zijn ontwikkelingsperspectief, dan kan worden ingeschat hoe risicovol een overgang voor de leerling is en kan een aantal interventies worden ingezet om de jongere beter toe te rusten voor de overgang naar het voortgezet onderwijs. In bijlage 1 noemen Ansing e.a. kenmerken van de jongere die van belang zijn in dit proces.

2.5.1 De rol van ouders

Ansing e.a. wijzen ook op het belang van de relatie tussen kind en ouders en die tussen ouders en school. Ouders zijn de ervaringsdeskundigen. Zij zijn doorgaans de constante factor in de opeenvolgende levensfasen van hun kind. Bovendien zijn zij eindverantwoordelijk en hebben ze de regie over de opvoeding. Vanuit dit perspectief is het van essentieel belang dat de school als medeopvoeders een partnerrelatie aangaan met de ouders. Kenmerken van de ouders c.q. het gezin die hierbij van belang zijn, staan in bijlage 2.

Volgens Ansing e.a. maakt de genoemde rol van de ouders dat zij een menselijke brug kunnen vormen tussen het primaire en voortgezet onderwijs systeem. In hoeverre zij echter ook een aangrijpingspunt zijn voor het optimaliseren van de overgang, is sterk afhankelijk van de manier waarop het partnerschap met ouders door de betreffende systemen wordt opgepakt en van de ruimte die aan ouders geboden wordt om als partner op te treden.

Smit & Driessen (2002) stellen dat scholen de thuissituatie van de leerlingen moeten kennen en moeten open staan voor alle ouders en dat ouders de scholen moeten kennen en hun kind moeten ondersteunen in de rol van leerling. Hierdoor weten de kinderen zich omringd door een zorgende gemeenschap waarin zij goed kunnen gedijen en tot optimale ontwikkeling kunnen komen.

Volgens René Flippo, staflid van de Onderwijsraad (2011), is het belangrijk om ouders te betrekken bij het onderwijs.

Flippo (2011) geeft ook de hoofdlijn van het advies van de Onderwijsraad weer. Hij geeft aan hoe de relatie tussen ouders en school vorm kan krijgen. Volgens hem moet er minder nadruk komen op de juridische positie en meer nadruk op het partnerschap en de oudergemeenschap. De invulling van het partnerschap kan volgens Flippo (2011) beter bereikt worden door:

1. Een terughoudende overheid waarbij de invulling bij de scholen ligt.
2. Een check op doelen/effectiviteit, doordat de communicatie met ouders een onderdeel is.
3. Te kijken naar bekwaamheidseisen = curriculum opleidingen
4. Het stellen van resultaatgerichte afspraken en het beschrijven van heldere verantwoordelijkheden voor sommige ouders.

2.5.2 Continuïteit en afstemming in het overgangsproces

Voor het goed functioneren van de leerling, dient er in de overgang van primair onderwijs naar voortgezet onderwijs continuïteit aanwezig te zijn, aldus Ansing, e.a. (2009).

Of de continuïteit optimaal is, wordt volgens hen bepaald door de mate waarin beide onderwijssystemen zicht hebben op hun eigen kenmerken en deze communiceren naar de betrokken personen en instanties.

Voor het voortgezet onderwijs komt volgens de auteurs de continuïteit van de overgang tot uitdrukking in het adaptief vermogen van het voortgezet onderwijs. Hoe groter het adaptieve vermogen, des te meer krijgt de overgang een dynamisch karakter. De aanpassing hoeft dus niet meer alleen van de kant van de jongere te komen, maar is ook een zaak van de nieuwe school. In bijlage 3 staan de kenmerken van de school die van belang zijn.

Verder is volgens de auteurs van belang een goede persoonlijke begeleiding in algemene zin (bijvoorbeeld door een mentor) of intensief (bijvoorbeeld door een zorgdocent/ personal coach/ LGF begeleider in geval van jongeren met een specifiek profiel). Hiervoor is specifieke toerusting van professionals nodig.

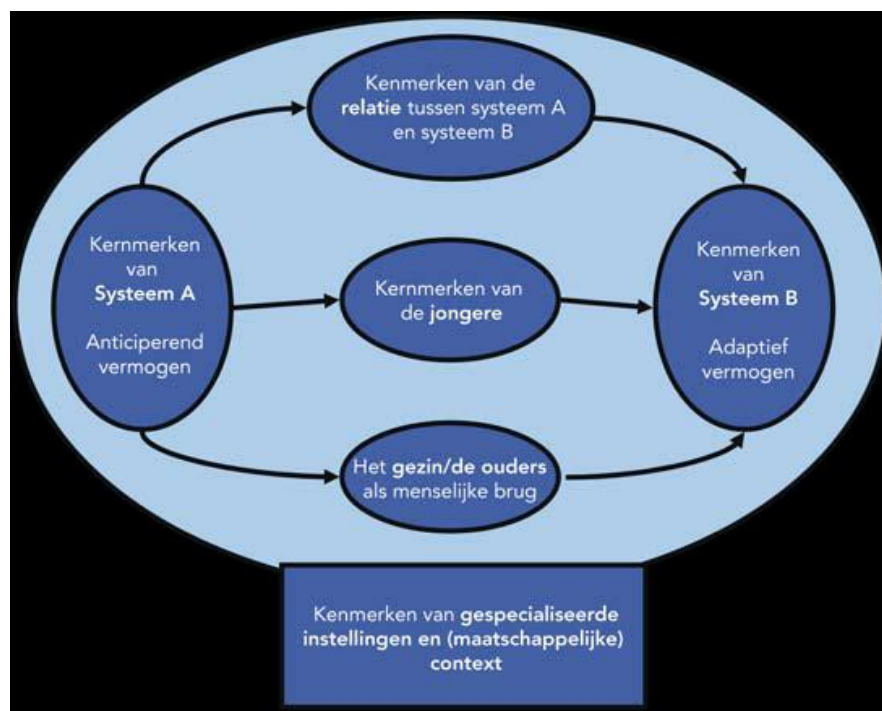
Voor het primair onderwijs komt volgens Ansing e.a. de continuïteit van de overgang tot uitdrukking in het anticiperend vermogen van dat primair onderwijs. Hierdoor valt winst te behalen, zoals een goede en persoonlijke begeleiding van kinderen voorafgaand aan en tijdens de overgang naar het voortgezet onderwijs. Op een basisschool betekent dit bijvoorbeeld een voorbereiding op meer zelfstandig werken en functioneren, het werken aan competenties als planning, huiswerk maken, toetsen voorbereiden, het begeleiden van het keuzetraject richting de juiste school in het voortgezet onderwijs. Ook hiervoor is specifieke toerusting van professionals nodig.

Ansing e.a. noemen het verder belangrijk dat het primair onderwijs en het voortgezet onderwijs goed samenwerken. Er dient sprake te zijn van continuïteit in het overgangsproces. De basisschool 'voedt' de voortgezette onderwijsschool, en vice versa. Er zijn diverse redenen om na verloop van tijd aan de basisschool te laten weten hoe het met hun oud-leerlingen gaat. Om te beginnen horen de leerkrachten van de basisschool graag over hun vroegere leerlingen. Verder krijgt de leerkracht van groep 8 krijgt hierdoor feedback op zijn of haar advisering. Bovendien kan de voortgezette onderwijsschool aanvullende informatie krijgen, bijvoorbeeld als een kind zich in de beginperiode op het voortgezet onderwijs anders ontwikkelt dan de basisschool had verwacht. Continuïteit heeft te maken met afstemming. Afstemming begint met het weten hoe het andere onderwijssysteem werkt, kennis hebben van de kenmerken van dat andere systeem. Met deze kennis kun je erop anticiperen (primair onderwijs) c.q. ermee rekening houden of het eigen handelen er tot op zekere hoogte op afstemmen (voortgezet onderwijs). Zie bijlage 4 voor de afstemmings-/samenwerkingskenmerken van beide onderwijssystemen die van belang zijn. Hoe beter beide onderwijssystemen elkaar kennen, contact onderhouden en samenwerking aangaan, des te gemakkelijker kan gewerkt worden aan de versterking van hun anticiperende c.q. adaptieve vermogen.

Volgens Ansing e.a. zijn ook gespecialiseerde instellingen en organisaties buiten het onderwijs die betrokken zijn bij de ontwikkeling van de jongeren, van belang voor de continuïteit van de overgang. Dit kunnen expertise centra zijn, maar ook hulpverlenende instanties,

samenwerkingsverbanden of uitgevers van methoden onderwijs. Zie bijlage 5 voor kenmerken van gespecialiseerde instellingen en (maatschappelijke) context die van belang zijn.

De kenmerken die genoemd zijn als van invloed op de overgang tussen het primaire en voortgezette onderwijs worden in het systeemmodel van figuur 2.2 weergegeven.

Figuur 2.2 Het systeemmodel volgens de KPC Groep (2009); Factoren die van invloed zijn op de overgang van een jongere in en rond het onderwijs. Elk van de zes factoren bevat aangrijpingspunten voor een optimalisering van de overgang (Ansing, Bosch, de Wit, 2009)

Een van de essentiële factoren in het goed lopen van de overgang tussen primair en voortgezet onderwijs is de overdracht van leerling-gegevens. In de praktijk blijkt dat de 'koude overdracht' (via formulieren of van systeem naar systeem) steeds vaker gepaard gaat met 'warme overdracht' (in gesprekken van docent naar docent), zeker als het om zorgleerlingen gaat. De manier waarop dit gebeurt, is echter sterk afhankelijk van de individuele manier van werken en het elkaar kennen van personen uit verschillende scholen (Bosch, Konerman, de Wit, Rutten, Amsing, 2008). Volgens de Onderwijsraad (2005) kan de overgang van primair naar voortgezet onderwijs verbeteren door leerlingvolgsystemen te gebruiken en onderling gegevens uit te wisselen. In verband daarmee zou een digitaal onderwijsdossier een goede optie kunnen zijn waarbij zowel de 'koude overdracht' als de 'warme overdracht' aan bod komt (Smeets, 2007).

De KPC groep (2009) komt met een andere aanpak. Volgens hen kunnen scholen werken met kwaliteitskaarten omdat dit aansluit bij bestaande systemen van kwaliteitszorg die in het onderwijs gebruikt worden.

Voor de 'koude overdracht' worden de formulieren met relevante leerling-gegevens doorgenomen en opgenomen door de basisschoolbezoeker van het voortgezet onderwijs. Deze gegevens

worden in het leerling-dossier van het voortgezet onderwijs ondergebracht. De mentor of zorgcoördinator geeft relevante informatie over de leerling door aan de betrokken docenten en bij zorgleerlingen aan het Zorg Advies Team (ZAT). De rapportgegevens en de voortgang van oud-leerlingen worden gedurende drie jaar teruggerapporteerd aan de basisschool. Tevens ontvangt de basisschool het plaatsingsadvies na de brugklas, het tweede of het derde jaar voortgezet onderwijs.

Voor de 'warme overdracht' vindt er tevens een overdrachtsgesprek plaats met de leerkracht van groep 8 (en bij zorgleerlingen met informatie of aanwezigheid van de interne begeleider). De mentor of zorgcoördinator draagt er zorg voor dat relevante informatie over de zorg geboden door de basisschool en eventuele externe instellingen/deskundigen wordt doorgegeven, aan de betrokken docenten en het ZAT. De mentor bespreekt de onderwijsbehoeften en handelingsgerichte aanpak van de zorgleerling met de betrokken docenten.

Een goed georganiseerde overdracht kan een wezenlijke bijdrage kan leveren aan het functioneren van een leerling met gedragsproblemen op de nieuwe school (Pameijer, van Beukeringen, de Lange, 2009).

De continuïteit van de overgang blijkt uit voorgaande bepaald te worden door een goede afstemming tussen alle betrokken partijen waarbij rekening gehouden wordt door de kenmerken van die betrokken partijen. De jongere zelf, de ouders, de scholen (en hun adaptieve en anticiperende vermogen) en de maatschappelijke instellingen worden hierbij van belang gevonden. Deze afstemming is van belang bij een goed georganiseerde overdracht.

2.6 Veranderingsprocessen binnen organisaties

Organisaties kunnen heel verschillend worden vormgegeven, afhankelijk van de ideeën over management in een organisatie. Daaruit volgt de structuur van organisatie (hiërarchische of platte organisatie), de manier waarop mensen in een organisatie samenwerken, hoe naar een klant gekeken wordt, waarin geïnvesteerd wordt bij reorganisaties. Op basis van uitgangspunten worden keuzes gemaakt (van Woerkum & van Meegeren, 2003).

Mintzberg (1996, genoemd door van Woerkum & van Meegeren, 2003) adviseert om de veranderingsprocessen continu bij te stellen. Hij stelt ook dat de formulering van een organisatiestrategie niet afhankelijk moet zijn van een paar mensen, maar het resultaat moet zijn van een collectief leerproces.

Bij verandering/verbetering van het overgangsproces van primair naar voortgezet onderwijs voor REC 4.5 zorgleerlingen in een overdracht waarbij continuïteit en samenwerking hoog in het vaandel staan, krijgt een organisatie te maken met organisatieveranderingen. Flexibiliteit en klantgerichtheid zijn belangrijke onderdelen van dat proces. Medewerkers van een school, maar ook regionale samenwerkingsverbanden, zullen samen moeten werken rond een product en gericht zijn op de klantengroep.

2.7 Handelingsgericht werken binnen het voortgezet onderwijs

Vanuit de gedachte van Passend Onderwijs (zie 2.2) is ook betere toerusting van leerkrachten van belang om leerlingen extra te kunnen begeleiden. Handelingsgericht werken (HGW) is een aanpak die hier goed op aansluit.

Volgens Pameijer, van Beukeringen en de Lange (2009) bestaat er in het onderwijs veel belangstelling voor HGW. HGW beoogt de kwaliteit van het onderwijs en de begeleiding van leerlingen te verbeteren.

HGW is volgens deze auteurs een planmatige en cyclische werkwijze waarbij onderwijsprofessionals (leerkracht, interne begeleider en leidinggevende) zeven uitgangspunten toepassen:

- 1^e) Onderwijsbehoeften staan centraal
- 2^e) Het gaat om afstemming en wisselwerking
- 3^e) De leerkracht doet ertoe
- 4^e) De positieve aspecten
- 5^e) Betrokkenen werken constructief met elkaar samen
- 6^e) De HGW-cyclus is sterk doelgericht
- 7^e) De cyclus van handelingsgericht werken verloopt systematisch in stappen volgens een heldere structuur.

Volgens de auteurs kan HGW als kader dienen bij beslissingen over wat de school bepaalde leerlingen (en hun ouders) al dan niet kan bieden; wat vindt de school wenselijk, wat is voor de school haalbaar en wat heeft de school nodig om passend onderwijs te kunnen bieden? De sterke positie van de ouders zoals die bij het HGW wordt uitgewerkt, draagt bij aan het vergroten van de ouderbetrokkenheid.

Bij een handelingsgerichte overdracht wordt overgedragen wat een leerling nodig heeft (onderwijsbehoeften) en wat het afgelopen schooljaar goed en minder goed heeft gewerkt. De gegevens die verzameld worden met toetsen, gesprekken, observaties en de overdracht worden gecombineerd. Zo nemen leerkrachten kennis en ervaringen mee van hun collega's en doen er hun voordeel mee. Dit werkt een effectieve aanpak met tijdwinst in de hand.

HGW maakt daarnaast doeltreffende leerlingbegeleiding concreet, zodat dit, samen met adaptief onderwijs, een schoolteam effectief kan laten omgaan met verschillen tussen leerlingen.

Aldus Pameijer e.a. (2009).

Zoals eerder aangegeven kan Handelingsgericht werken een aanpak zijn die goed aansluit bij de ontwikkelingen die Passend Onderwijs voorstaat. Wanneer dit breed gedragen kan worden binnen het huidige onderwijssysteem en toegepast bij de overgang van primair naar voortgezet onderwijs, kan het een goede bijdrage leveren aan de continuïteit van het overgangsproces bij leerlingen.

3. Onderzoeksmethodologie

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de manier waarop de onderzoeksvraag wordt beantwoord. Het onderzoek past binnen deze tijd van Passend Onderwijs omdat er gekeken wordt naar het optimaliseren van een passende overgang van primair naar voortgezet onderwijs.

Eerst komen de onderzoeksvragen aan de orde (3.2). Vervolgens worden het meetinstrumentarium (3.3) en de onderzoeksgroep (3.4) besproken. Voor de planning van het hele onderzoek wordt een overzicht gegeven aan het eind van het hoofdstuk (3.5).

3.2 Onderzoeksvragen

De centrale onderzoeksvraag is:

‘Welke maatregelen worden door betrokken ouders, leerlingen en contactpersonen van het voortgezet onderwijs gewenst en welke maatregelen worden haalbaar geacht, zodat de continuïteit van de begeleiding van REC 4.5 leerlingen(zorgleerlingen) tijdens het overgangsproces van primair onderwijs naar voortgezet onderwijs versterkt wordt?’

De centrale onderzoeksvraag wordt opgesplitst in de volgende drie deelvragen:

1. *In hoeverre wordt er op de betrokken voortgezet onderwijs scholen, gebruik gemaakt van een overgangsprocedure?*
2. *Welke aspecten (bouwstenen) van het overgangsproces van geïndiceerde REC 4.5 leerlingen moeten behouden blijven, worden vernieuwd of worden ontwikkeld, zodat de continuïteit van de begeleiding versterkt wordt?*
3. *Welke aspecten uit de aanbevelingen van deelvraag 2 zijn haalbaar en hoe leveren deze een bijdrage aan de continuïteit van de begeleiding van REC 4.5 leerlingen?*

3.3 Onderzoeksinstrumenten

Een belangrijk criterium voor de kwaliteit van praktijkonderzoek, zoals het hier beschrevene, is triangulatie (Harinck, 2009). Triangulatie betekent dat hetzelfde verschijnsel met verschillende methoden en/of vanuit verschillende theoretische invalshoeken wordt bestudeerd (De Lange, Schuman, Montessano, Montessori, 2010).

Om tegemoet te komen aan triangulatie zal informatie verzameld worden uit de literatuur, en door middel van vragenlijsten/enquêtes (3.3.1), een panelgroep (3.3.2) en gesprekken met leerlingen (3.3.3).

3.3.1 De vragenlijsten voor scholen en ouders

De vragenlijsten worden opgezet volgens de principes van een survey. Dit is een geschikte strategie voor een eerste richtingbepaling, om tendensen en samenhangen op het spoor te komen

(De Lange, Schuman, Montessano, Montessori, 2010). Persoonlijke beleving, zingeving en diepere motieven blijven buiten beeld. Voordeel van deze strategie is dat in relatief korte tijd en met weinig kosten relevante informatie over (een deel van) de werkelijkheid kan worden verzameld en dat deze op een eenvoudige en duidelijke wijze kan worden geanalyseerd en geïnterpreteerd. (De Lange e.a., 2010).

Bij het opstellen van de vragenlijsten zal gebruik gemaakt worden van een bestaand raamwerk voor het maken van een enquête en van adviezen van De Lange e.a. (2010), Harinck (2009) en Baarda, de Goede en Kalmijn (2007). Naast triangulatie spelen betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoeksinstrument een belangrijke rol in de kwaliteit van het onderzoek. Hieraan wordt tegemoet gekomen door aandacht te besteden aan een eenduidige, heldere, eenvoudige en neutrale formulering van de vragen. Ook worden de vragen ter beoordeling op inhoud en vorm voorgelegd aan 'critical friends', collega's en de supervisor.

Een enquête/vragenlijst bestaat meestal uit gesloten vragen met voorgestructureerde antwoordmogelijkheden. In het onderzoek worden daarnaast enkele open vragen toegevoegd, om wat aanvullende informatie te krijgen. De deelnemers aan het onderzoek krijgen de vragenlijst digitaal aangeboden. Zij kunnen de vragenlijst anoniem invullen en terugsturen.

Er worden twee verschillende enquêtes opgesteld; één voor de scholen (zie bijlage 6) en één voor de betrokken ouders (zie bijlage 7).

3.3.2 Panelgroep

Behalve via enquêtes wordt in dit onderzoek gebruik gemaakt van panelgesprekken, een variant van groepsinterviews (Reason & Bradbury, 2001). Bij gebruik van panelgroepen is het uitgangspunt dat betrokkenen gezamenlijk hun werkelijkheid creëren en kennisontwikkeling het gevolg is van een sociaal en constructief proces. In dit geval bestaat die werkelijkheid uit de specifieke onderwijspraktijk gericht op de overgang van zorgleerlingen van primair naar voortgezet onderwijs. Er wordt dus geen onderzoek gedaan *naar* mensen, maar *met* mensen (Heron & Reason, 2001).

De panelgroep komt twee keer bijeen. In de eerste ronde wordt nader ingegaan op de uitkomsten van de enquête en worden gewenste aandachtspunten verzameld. In de tweede ronde staat de vraag naar de haalbaarheid van de gewenste punten centraal.

Om de gesprekken met de panelgroep zo goed mogelijk te laten verlopen, zal gebruik gemaakt worden van de tips en adviezen van De Lange, e.a. (2010). Er wordt gezorgd voor een goede voorbereiding en een prettige sfeer tijdens het gesprek. De onderzoekster leidt het gesprek. Met toestemming van de deelnemers worden de gesprekken opgenomen op een voicerecorder. Tevens worden door een assistent aantekeningen gemaakt van belangrijke thema's in het gesprek. Voor een overzicht van de vragen die tijdens de gesprekken aan bod komen, zie bijlage 14.

3.3.3 Gesprekken met leerlingen

Aan de hand van de vragen uit de vragenlijst voor scholen en ouders, zullen door de Ambulante Begeleider gesprekken worden gevoerd met een aantal leerlingen uit de betrokken scholen, om zicht te krijgen op hun beleving van het overgangsproces tussen het primaire en voortgezette

onderwijs. Zie bijlage 8. Het interview zal zowel kwantitatieve als kwalitatieve gegevens opleveren, zie achtereenvolgens hoofdstuk 4 en bijlage 9.

3.4 De onderzoeksgroep

Bij praktijkonderzoek worden meestal kleine groepen gebruikt als onderzoekspopulatie. Omdat niet alle leden van een populatie onderzocht kunnen worden, wordt gekozen voor het gebruik van onderzoekseenheden (De Lange, e.a., 2010). In dit onderzoek zal dit van toepassing zijn op de ouders, de leerlingen en de betrokkenen van scholen.

De onderzoeksgroep zal bestaan uit leerlingen van het voortgezet onderwijs die in het afgelopen jaar of het jaar ervoor de overgang van primair onderwijs naar voortgezet onderwijs hebben meegemaakt. Geselecteerd worden de leerlingen uit mijn eigen caseload en die van een collega (Jeroen Stoffels). De leerlingen zijn afkomstig van vier scholen voor regulier voortgezet onderwijs en praktijkonderwijs in Noord-Holland.

De geselecteerde scholen voldoen aan de eis dat de leerlingen het afgelopen jaar of het jaar ervoor op het voortgezet onderwijs gestart zijn. Zij worden via een brief en eventuele mondelinge toelichting benaderd.

In totaal zullen op de betreffende scholen 25 mensen benaderd worden om mee te doen aan de beantwoording van de digitale vragenlijst. Allen hebben in de afgelopen tijd met de overgang van REC 4.5 leerlingen van het primair naar het voortgezet onderwijs te maken gehad. De groep bestaat uit twee directeurs, vijf afdelingsleiders en acht mentoren van de eerstejaars, vier zorgcoördinatoren en vijf zorgdocenten die hulp hebben geboden aan de eerstejaars vanuit de leerling-gebonden financiering.

Naast de genoemde betrokkenen op de scholen worden 25 ouders benaderd voor het invullen van de eerder genoemde digitale vragenlijst.

De panelgroep zal bestaan uit 8 personen. Voor de samenstelling wordt een evenredige verdeling gemaakt van personen naar taak en/of functie. De groep bestaat uit een directeur, twee afdelingsleiders, twee zorgcoördinatoren, twee mentoren en twee zorgdocenten. De deelnemers worden uitgenodigd voor het panelgesprek op basis van het goed onder woorden kunnen brengen van beschikbare kennis, opvattingen en overtuigingen.

Tevens worden 10 leerlingen uit de eigen caseload van de onderzoeker die de overgang van primair naar voortgezet onderwijs hadden meegemaakt, mondeling geïnterviewd.

3.5 Planning van het onderzoek

Activiteit	tijdspad	bijzonderheden
ontwerpfase onderzoek	september '10	m.b.v. mede onderzoeker
theoretisch kader/literatuur	oktober, november '10	
onderzoek opzetten (enquête, panelgesprekken, bestaande documenten bestuderen)	oktober, november, december '10, januari '11	m.b.v. mede onderzoeker
onderzoek uitvoeren (enquête, panelgesprekken)	november, december '10, januari, februari, maart, april '11	Gebruik van voicerecorder
analyse gegevens	maart, april '11	
koppeling theoretisch kader aan resultaten van het onderzoek	april, mei '11	
Conclusie/aanbevelingen	mei, juni '11	
Indien wenselijk en haalbaar ontwikkelen nieuw product in overleg met Dienst REC 4.5		

Figuur 3.1 Planning onderzoek

4. Resultaten: presentatie en analyse van de data

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de kwantitatieve en kwalitatieve resultaten van de analyses van de vragenlijsten en gesprekken weergegeven. Eerst komen de resultaten van de vragenlijsten aan de orde (4.2). Het gaat hierbij om gegevens verzameld bij scholen, ouders en in beperkte mate ook leerlingen. Daarna worden de resultaten besproken van de twee panelbijeenkomsten (4.3).

4.2 Resultaten vragenlijsten

Van de 25 digitale vragenlijsten (bijlage 6 en 7) werden er 16 door de scholen en 18 door de ouders ingevuld teruggestuurd. Daarnaast hebben 10 leerlingen meegedaan aan het beantwoorden van een mondeling afgenomen vragenlijst (bijlage 8). In 4.2.1 worden de resultaten m.b.t. deelvraag 1 beantwoord, in 4.2.2 die m.b.t. deelvraag 2.

4.2.1 Resultaten deelvraag 1

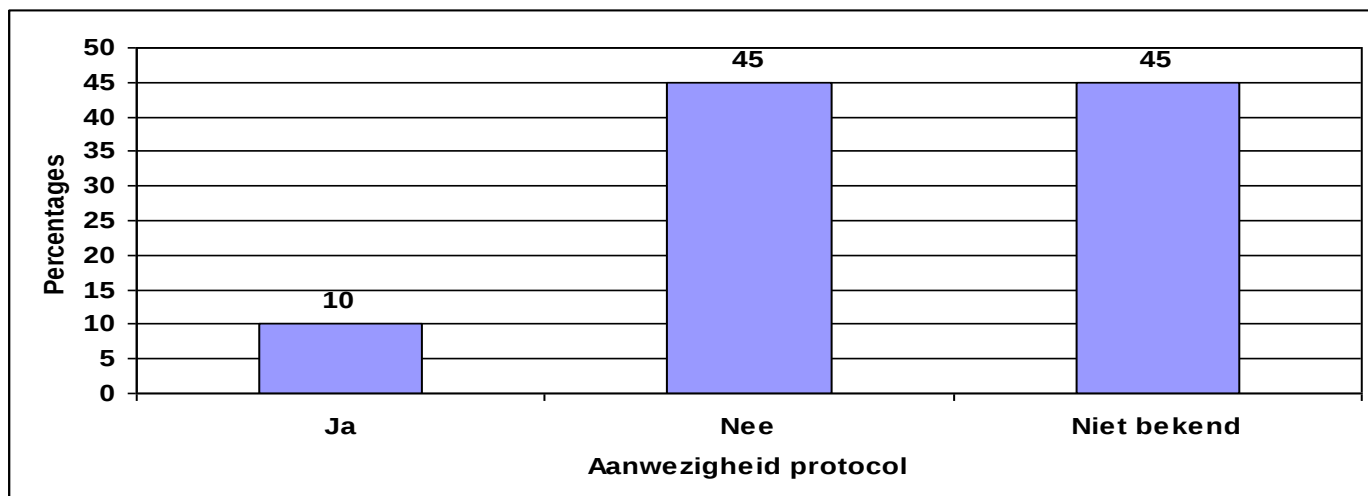
Deelvraag 1 luidde:

In hoeverre wordt er op de betrokken voortgezet onderwijs scholen gebruik gemaakt van een overgangsprocedure?

Voor de beantwoording van deze vraag worden de uitkomsten van vragen uit de enquête van de school en de ouders besproken en enkele uitkomsten uit het gesprek met de leerlingen. In bijlage 9 staan de kwalitatieve uitkomsten van de gesprekken met de leerlingen. Het betreft hier dus allemaal kwantitatief materiaal.

Voor de beantwoording van de vraag of er op scholen een protocol aanwezig is dat gebruikt wordt bij de overgang van REC 4.5 leerlingen van primair naar voortgezet onderwijs (vraag 9 enquête scholen), wordt verwezen naar figuur 4.1.

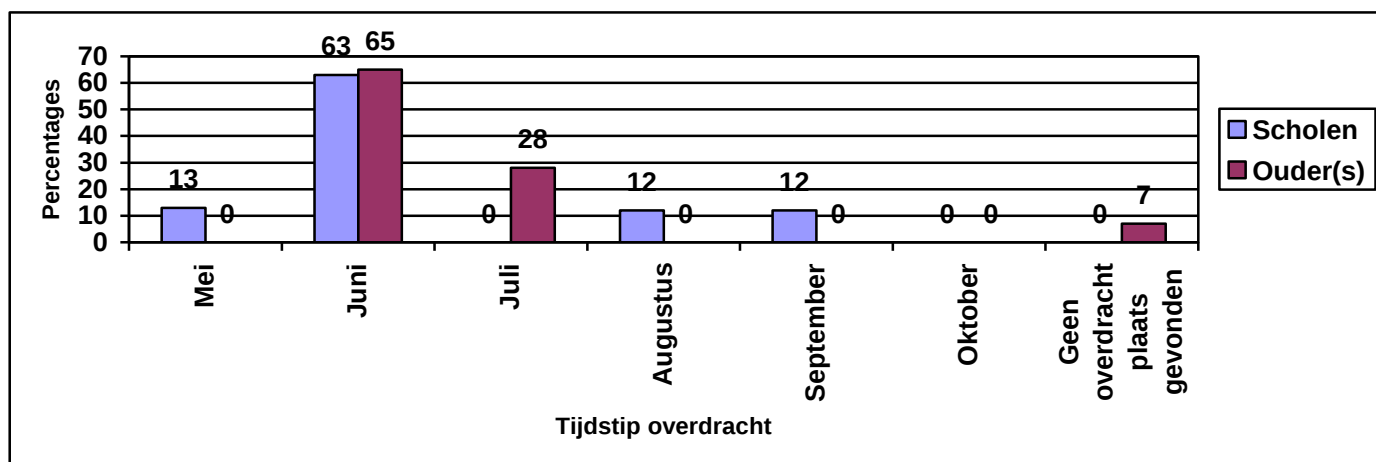
Figuur 4.1 laat zien, dat er op de scholen slechts weinig gewerkt werd met een protocol voor de overgang van primair naar voortgezet onderwijs. Slechts 10% van de respondenten antwoordde met 'ja'. De categorie 'niet bekend' (45%) kan worden gelezen als dat in feite geen gebruik werd gemaakt van een protocol (immers, anders zouden ze aangeven dat ze deze wel of niet gebruikten).

Figuur 4.1 Overgangprotocol VO

De volgende vraag gaat over het tijdstip van de overdracht, zowel volgens de school (zie vraag 3 enquête school) als volgens de ouders (zie vraag 2 enquête ouders).

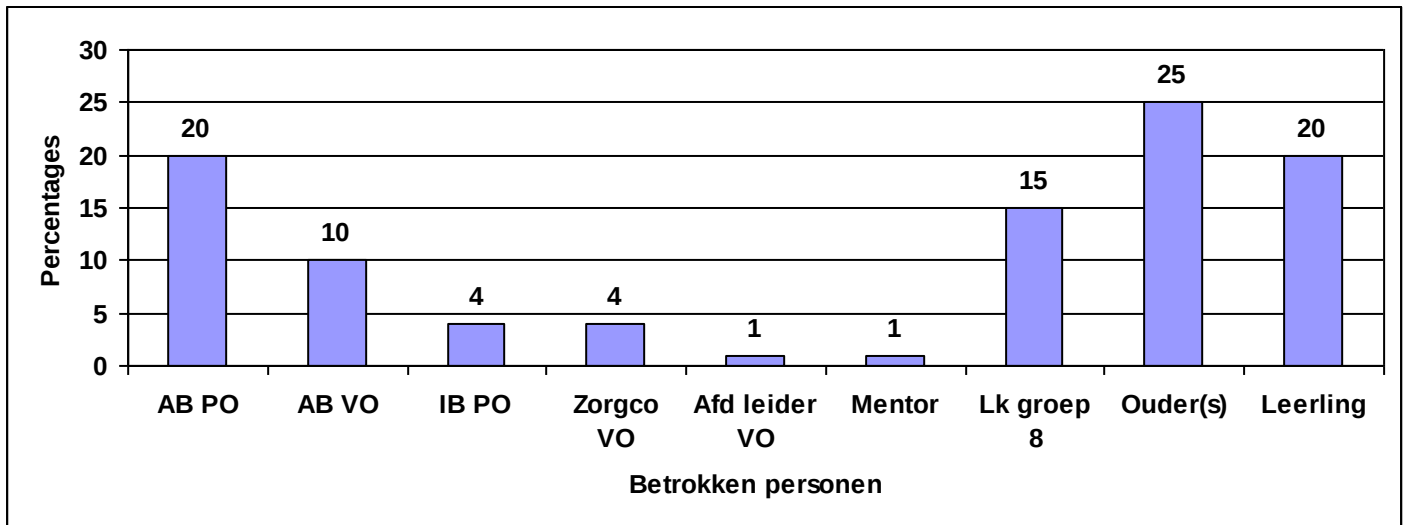
Zoals figuur 4.2. laat zien, is er wel enige variatie in de antwoorden op deze vraag, maar vond volgens de meerderheid de overdracht plaats in de maand juni.

Figuur 4.2 Tijdstip overdracht

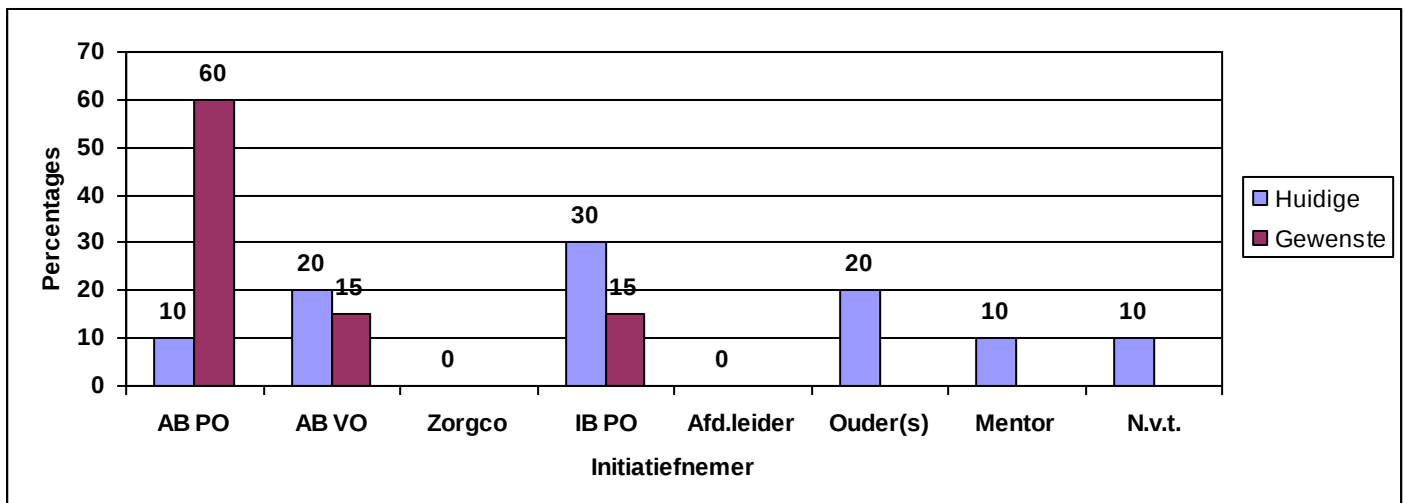
Aan de ouders werd tevens gevraagd welke personen betrokken waren bij de overdracht van het kind van primair naar voortgezet onderwijs (vraag 1 enquête ouders).

De resultaten laten een divers beeld zien (figuur 4.3), waarbij opvalt dat de AB'ers, de ouders, de leerling en de betrokkenen uit het PO veelal aanwezig waren en de mensen uit het VO minder aanwezig waren bij de overdracht.

Figuur 4.3 Betrokken personen overdracht van PO naar VO

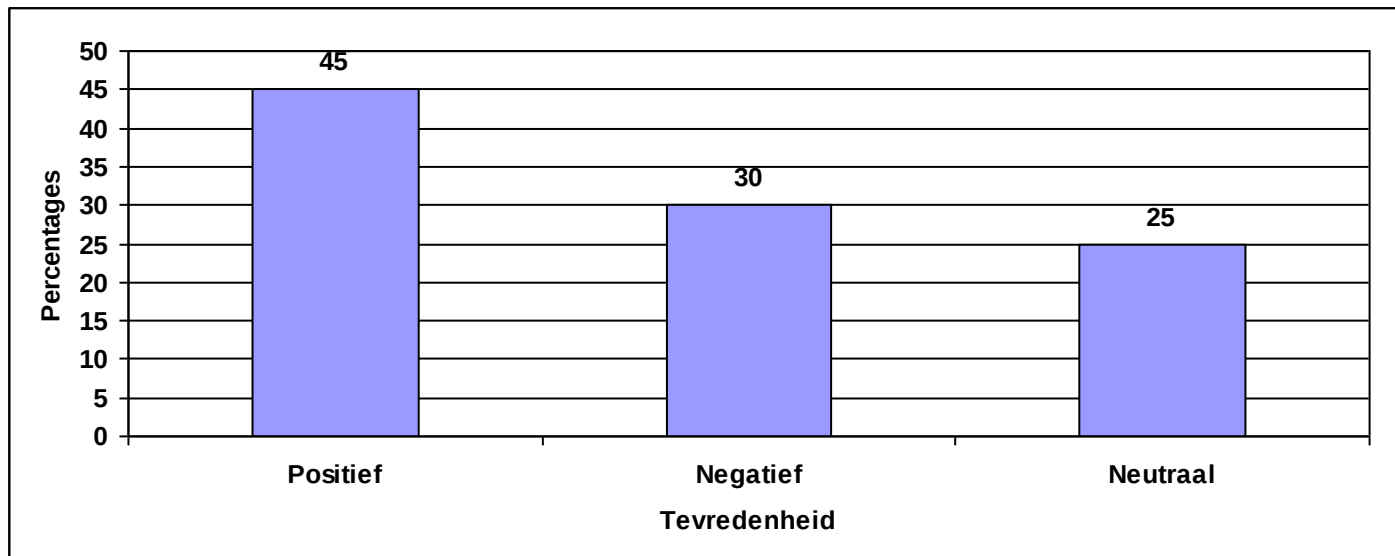
In figuur 4.4 staan de uitkomsten van vragen 1 en 2 uit de enquête voor scholen over wie het initiatief neemt of zou moeten nemen (gewenste situatie) tot de overdracht van PO naar VO. De huidige situatie (vraag 1) toonde een gevarieerd beeld. Opvallend was dat in de huidige situatie de ambulante begeleider (AB'er) van het primair onderwijs slechts weinig het initiatief neemt tot de overdracht, terwijl de meerderheid (60%) dit wel zou wensen. Uit de toelichting bleek dat deze wens er is, omdat de AB'er van het primair onderwijs de leerling en de school waar de leerling heen gaat al kent. Ook is de AB'er van het primair onderwijs er volgens scholen zeker van dat er een overdracht plaats kan vinden als hij of zij zelf het initiatief neemt.

Figuur 4.4 Initiatiefnemer

Aan ouders werd gevraagd (vraag 4 enquête ouders) hoe tevreden ze zijn over de overdracht:

Figuur 4.5 laat zien dat de meerderheid (45%) tevreden is over de overdracht.

Figuur 4.5 Tevredenheid overdracht ouders

4.2.1 Resultaten deelvraag 2

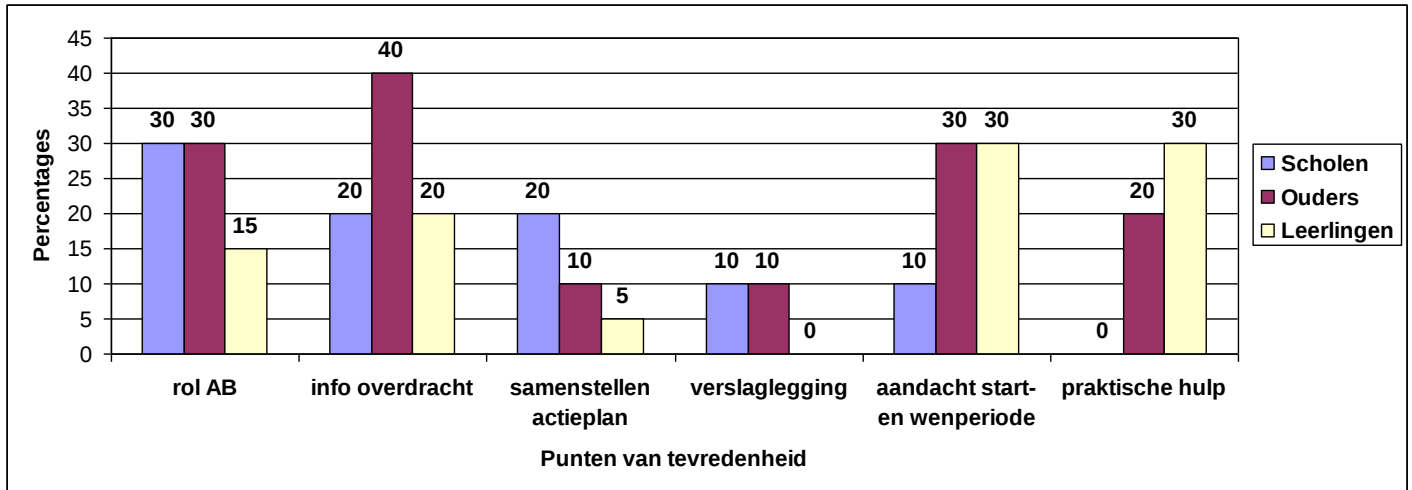
Deelvraag 2 luidde:

Welke aspecten (bouwstenen) van het overgangsproces van geïndiceerde REC 4.5 leerlingen moeten behouden blijven, worden vernieuwd of worden ontwikkeld, zodat de continuïteit van de begeleiding versterkt wordt?

Allereerst: wat moet **behouden** blijven: op welke punten is men tevreden ten aanzien van de overdracht en daarmee de continuïteit van de begeleiding?

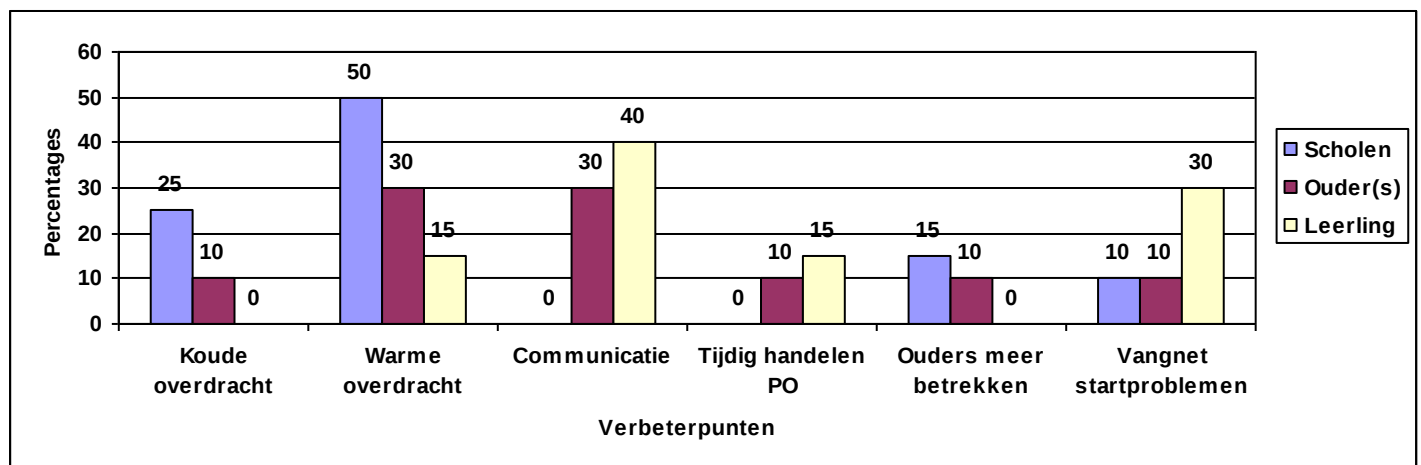
Zie hiervoor in de enquête vraag 5 aan de school en vraag 8 aan de ouders. Ook de mening van leerlingen werd bij de beantwoording betrokken. Zie voor toelichting bijlage 10.

In figuur 4.6 staan de uitkomsten, uitgesplitst naar een aantal thema's. De antwoorden laten een gevarieerd patroon zien. Scholen noemden vooral de rol van de ambulante begeleider van het primair onderwijs, ouders vooral de informatie overdracht en aandacht voor start- en wenperiode, en leerlingen vooral aandacht voor start- en wenperiode en praktische hulp.

Figuur 4.6 Punten van tevredenheid bij school, ouders en leerling

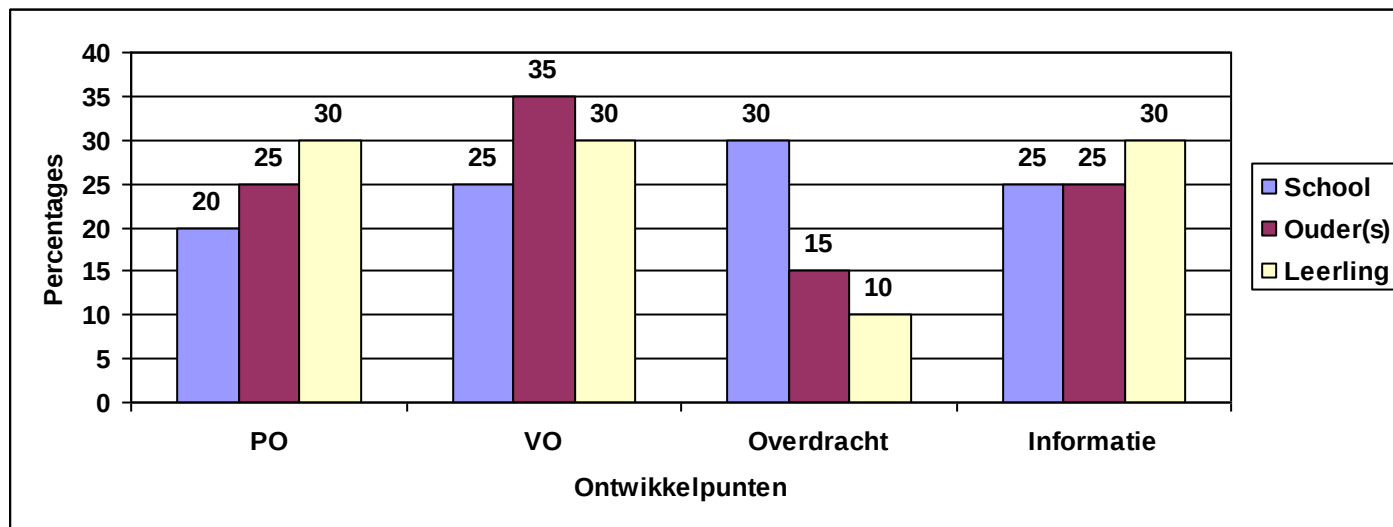
Vervolgens gaat deelvraag 2 in op wat volgens betrokkenen **vernieuwd** of **verbeterd** zou moeten worden. Zie hiervoor in de enquête vraag 6 voor de school en vraag 9 voor de ouders. Ook hier werden gegevens uit gesprekken met leerlingen betrokken. Voor toelichting op de antwoorden, zie bijlage 11). De resultaten laten een gevarieerd beeld zien. Scholen noemden vooral 'warme overdracht', ouders 'warme overdracht' en communicatie en leerlingen communicatie en een vangnet voor startproblemen.

Figuur 4.7 Verbeterpunten

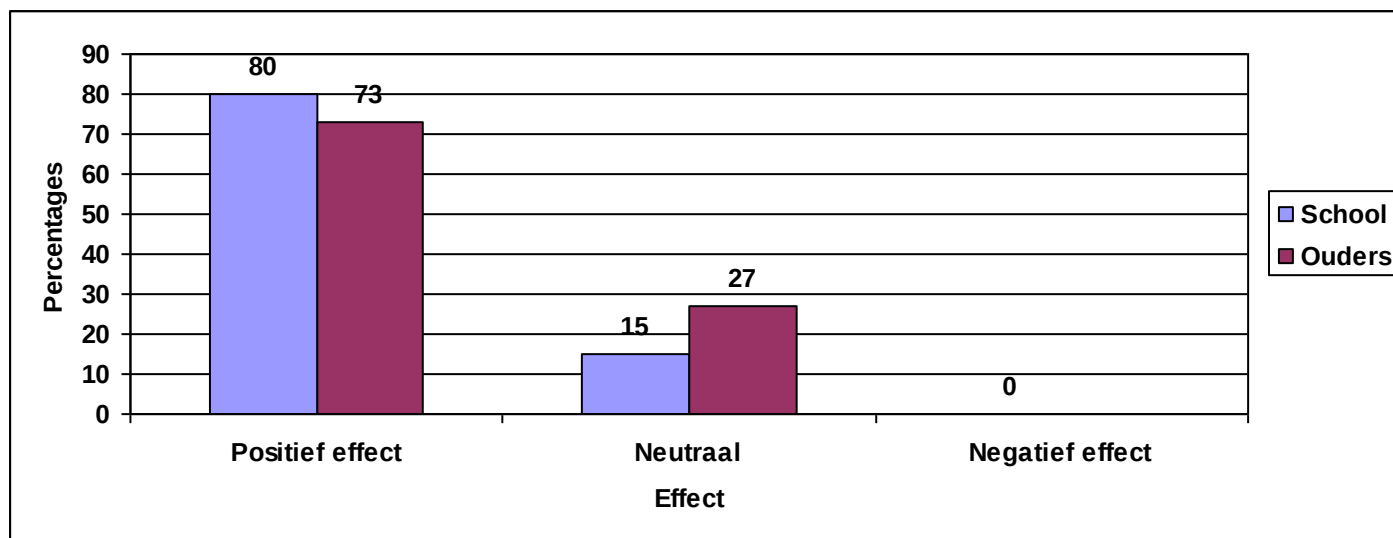
Tot slot gaat deelvraag 2 in op wat de betrokkenen vinden dat er **ontwikkeld** zou moeten worden om de continuïteit van de begeleiding te versterken voor de zorgleerlingen (in de enquête: vraag 7 voor scholen en vraag 10 voor ouders). Ook hier is het oordeel van leerlingen bijgevoegd. Voor de toelichting bij de antwoorden zie bijlage 12.

Opvallend in de resultaten (zie figuur 4.8) is dat scholen vonden dat de overdracht, de rol van het primair onderwijs, de informatie overdracht en de rol van het voortgezet onderwijs verbeterd kon worden. Ouders en leerlingen vonden de overdracht al redelijk goed, maar zagen wel de andere ontwikkelpunten die het voortgezet onderwijs ook ziet.

Figuur 4.8 Ontwikkelpunten

Op de vraag aan scholen (vraag 10 enquête) en ouders (vraag 13 enquête) of de overdracht heeft bijgedragen aan een beter functioneren van de leerling op het VO, werd door beide groepen overwegend bevestigend geantwoord: 80% van de scholen en 73% van de ouders noemden een positief effect.

Figuur 4.9 Effect overdracht op leerling op functioneren VO

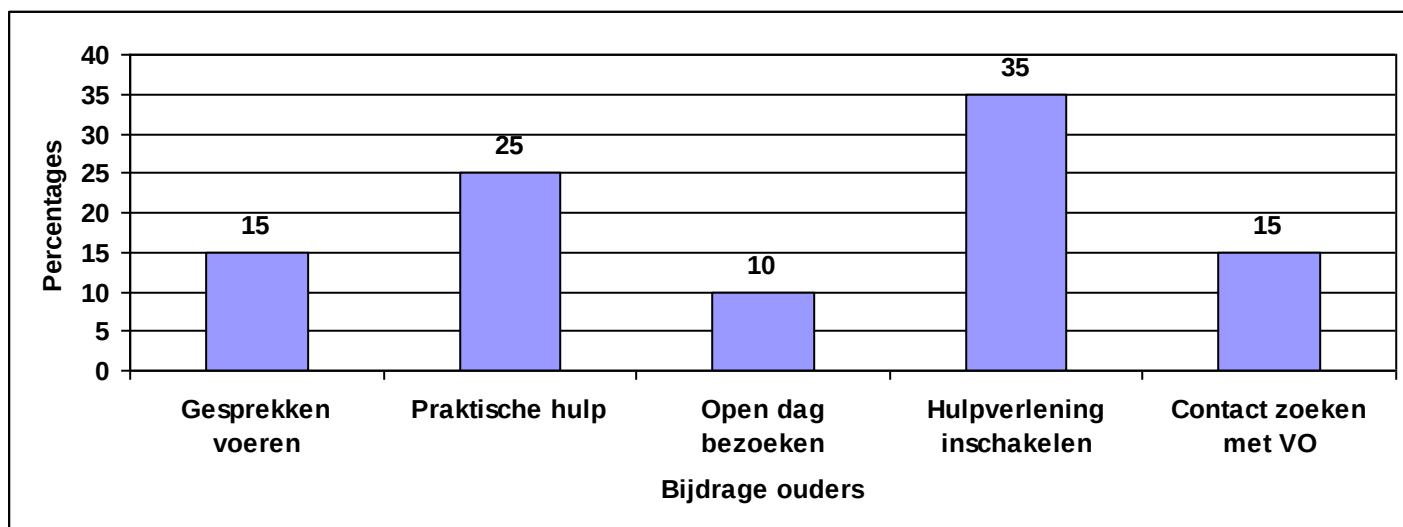
Aan scholen werd de vraag gesteld (vraag 4 enquête):

Welke informatie tijdens de overdracht is voor u van belang om de continuïteit in de begeleiding van de REC 4.5 leerling te versterken.

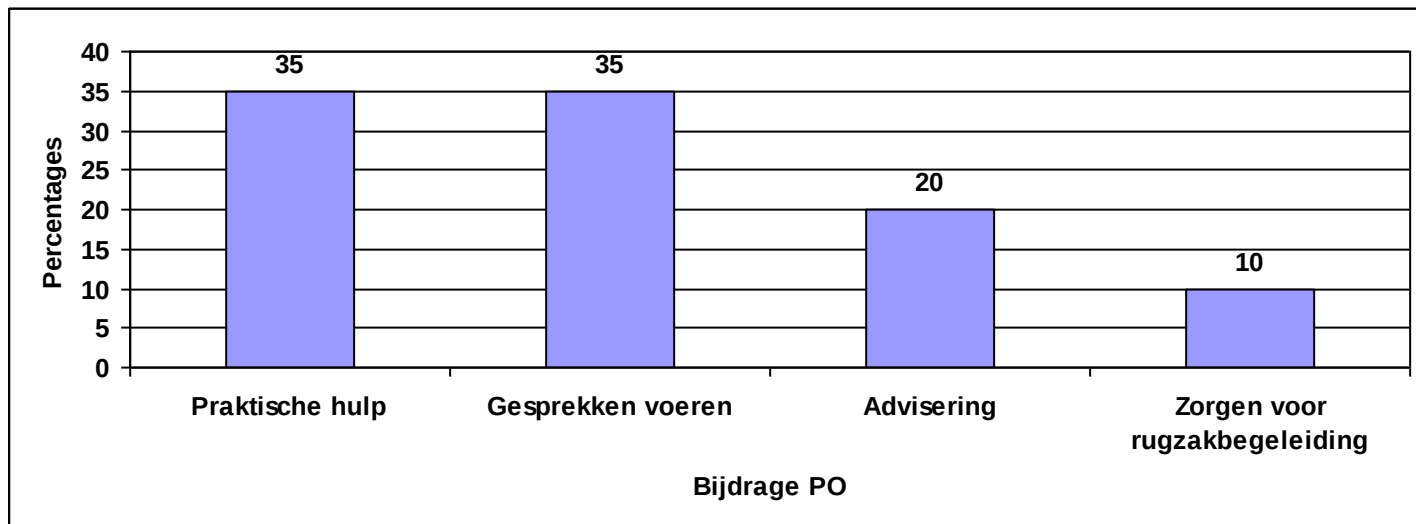
De gedetailleerde uitkomsten van deze vraag staan in bijlage 13. Wat daaruit zichtbaar wordt, is dat vooral de verstrekking van gegevens door het primair onderwijs aan het voortgezet onderwijs en de afstemming van alle betrokkenen in het zorgtraject belangrijk blijken.

Aan de ouders zijn apart nog vragen gesteld over wat hun eigen rol, de rol van het primaire en het voortgezette onderwijs en de ambulante begeleider (AB'er) was in de voorbereiding van hun kind op de overstap van primair naar voortgezet onderwijs (enquête ouders vraag 3, 5, 6, 11).

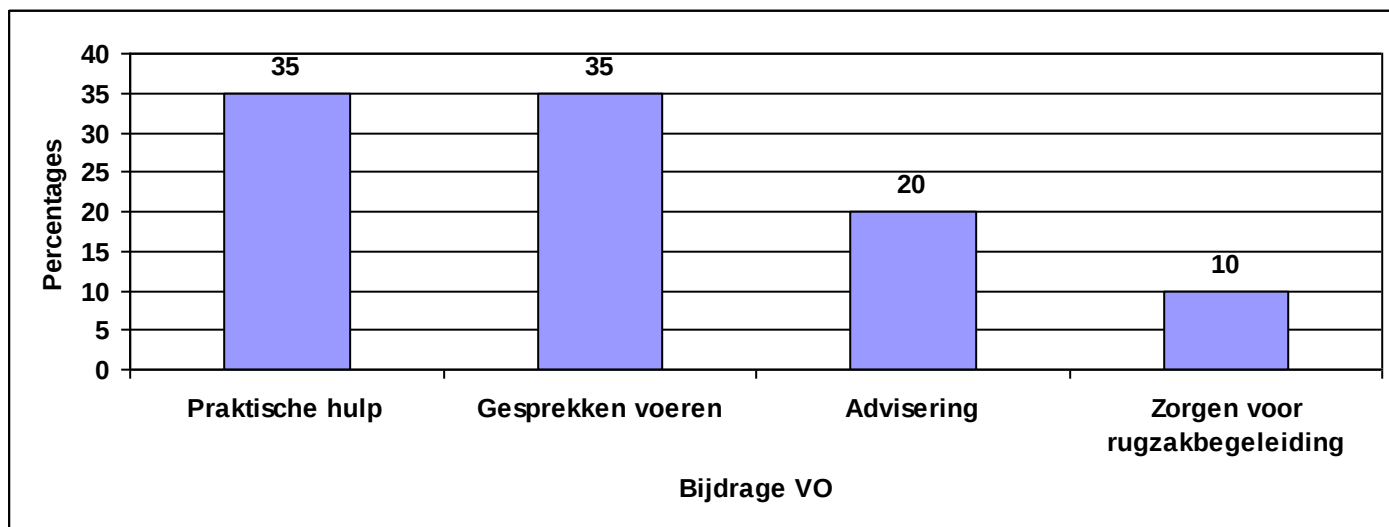
Uit de analyse blijkt dat de ouders zelf vooral de hulpverlening hebben ingeschakeld (fig. 4.10), dat volgens hen het primaire en voortgezette onderwijs vooral hebben bijgedragen d.m.v. praktische hulp en gesprekken voeren en dat de AB vooral bijgedragen heeft aan een goede overgang d.m.v. gesprekken voeren en (in mindere mate) advisering en rugzakbegeleiding (zie figuur 4.11 t/m figuur 4.13).

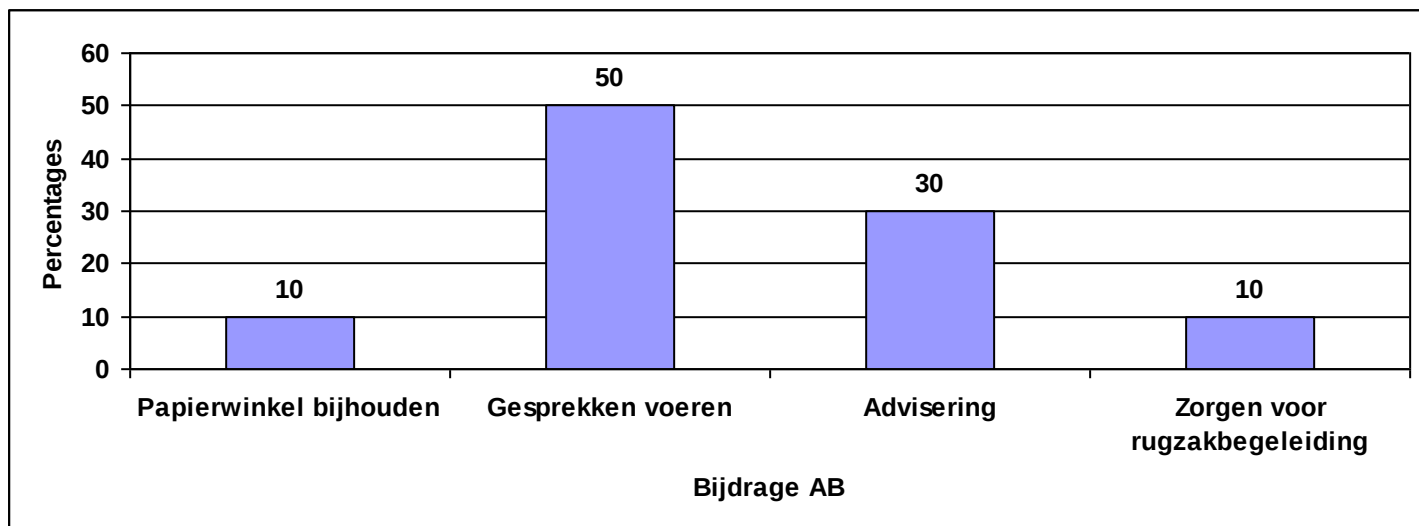
Figuur 4.10 Bijdrage effectiviteit ouders

Figuur 4.11 Bijdrage PO volgens ouders

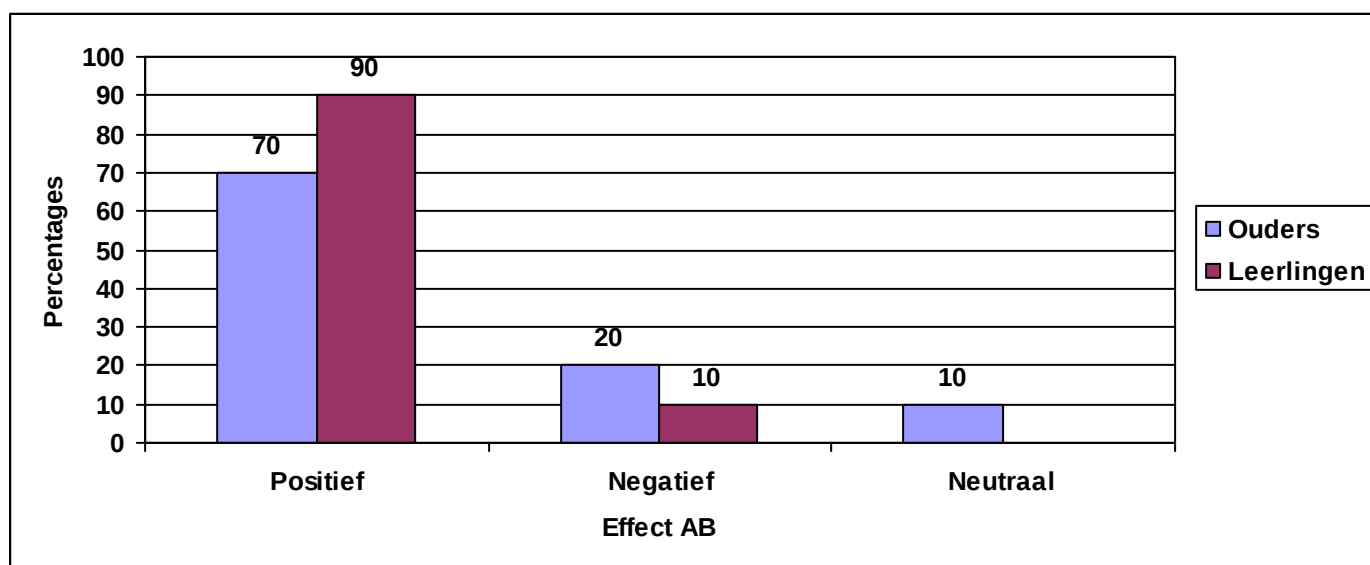
Figuur 4.12 Bijdrage VO volgens ouders

Figuur 4.13 Bijdrage AB volgens ouders

Uit de analyse van vraag 12 aan de ouders en informatie uit het gesprek met de leerlingen, blijkt vervolgens dat de meerderheid van de ouders (70%) en van de ondervraagde leerlingen (90%) een positief effect zagen van de rol van de AB'er op de overstap van het kind van primair naar voortgezet onderwijs.

Als redenen voor het positieve effect van de AB'er werd genoemd dat de leerling door de rol van de AB'er voorbereid werd op de overgang, in de startperiode bijgestuurd en gesteund werd, kennis kon maken met alle betrokkenen d.m.v. een 'warme overdracht' en docenten al ingelicht waren over de leerling. Ook voelden leerlingen zich van meet af aan begrepen en gesteund.

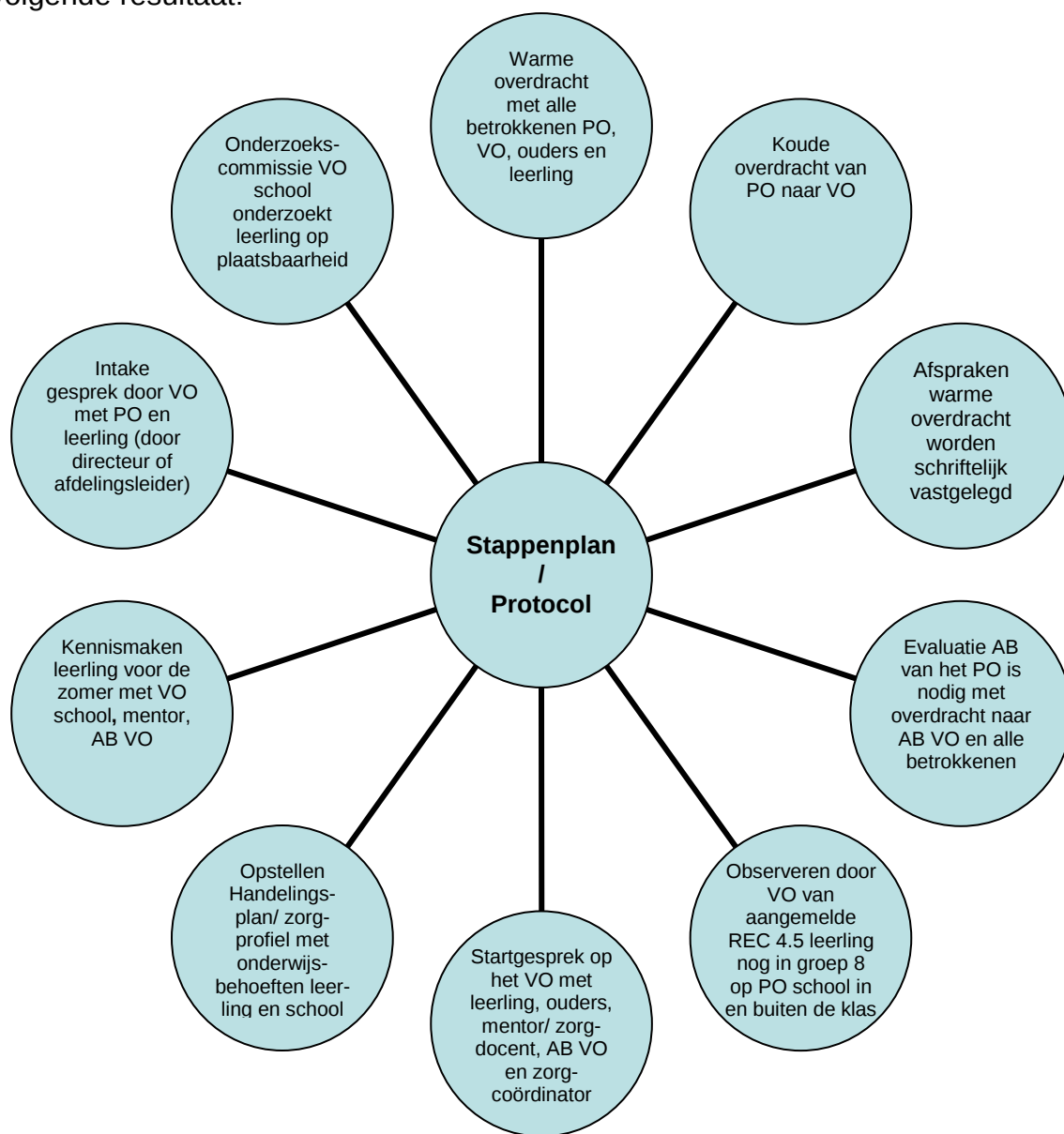

Figuur 4.14 Effect AB op overstap leerling van PO naar VO volgens ouders en leerlingen

4.3 Resultaten panelgesprekken

Er waren twee panelgesprekken. Tijdens het eerste panelgesprek werden allereerst verdiepende vragen (zie bijlage 13) gesteld naar aanleiding van de uitkomst van de enquête op deelvraag 1 (zie paragraaf 4.2). Dus over de vraag in hoeverre er op de onderzochte scholen gebruik werd gemaakt van protocollen of een geformaliseerd stappenplan voor de overgang van primair naar voortgezet onderwijs.

Uit het gesprek bleek dat de enquêtegegevens worden bevestigd: dit gebeurde slechts weinig. Vervolgens bleek uit het gesprek dat een dergelijk stappenplan gewenst zou zijn. De panelleden bogen zich vervolgens over de vraag hoe dit eruit zou moeten zien en kwamen gezamenlijk tot het volgende resultaat:

Figuur 4.15 Radiaaldiagram met gewenste elementen die in een Stappenplan/ Protocol zouden moeten zitten volgens de panelleden

Vervolgens werden het eerste en tweede panelgesprek gewijd aan deelvraag 2 en 3:

- *Welke aspecten) bouwstenen van het overgangsproces van geïndiceerde REC 4.5 leerlingen moeten behouden blijven, worden vernieuwd of worden ontwikkeld, zodat de continuïteit van de begeleiding versterkt wordt?*
- *Welke aspecten uit de aanbevelingen uit deelvraag 2 zijn haalbaar en hoe leveren die aspecten een bijdrage aan de continuïteit van de begeleiding van REC 4.5 leerlingen volgens de in het onderzoek betrokken personen?*

In bijlage 15 en 16 staan de uitkomsten van de panelgesprekken uitgewerkt.
Hier wordt volstaan met het noemen van de wensen.

Wat wenst men te behouden en te verbeteren?

1. Startgesprek
2. Voorlichting aan docententeam
3. REC leerlingen op zorglijst
4. Gedragsconsulent onderzoekt plaatsbaarheid leerling
5. Terugkoppeling na 4-6 maanden over vorderingen leerling door VO aan PO van herkomst
6. Informeel contact tussen PO en VO/ verbeteren contact met PO, met SBO en met OPDC
7. Persoonlijk en individueel sturen van de leerling door de mentor/zorgdocent
8. Gebruiksaanwijzingen van leerling benutten (wat werkt wel en wat werkt niet)
9. Intakegesprekken vooraf door VO school met leerling, ouders en met PO school
10. (Nog) meer een betrokken directie bij de zorg
11. Betere zorg kunnen bieden

Wat wenst men te ontwikkelen?

1. Geformaliseerd stappenplan
2. Standaard intakeformulier bij intakegesprek
3. Dat PO ook bij VO komt kijken hoe het er aan toe gaat
4. Dat PO ook zelf komt kijken hoe het met de vroegere PO leerling op het VO gaat
5. Goede afstemming en samenwerking tussen PO en VO
6. Handelingsgericht werken schoolbreed inzetten door bekendheid te geven en het eigen te maken
7. Handelingsplan moet gemeengoed worden en kwaliteit Handelingsplan verbeteren
8. (Meer) thema- en studiedagen/scholing docenten op VO scholen waar het niet aanwezig is
9. AB expertise voor alle docenten
10. Checklist bij de overgang wat leerlingen specifiek op het VO nodig hebben
11. Besef bij leerkrachten dat ze naast het geven van hun vak ook pedagogische aanpak moeten verbeteren
12. Nog betere beleidsontwikkeling door samenwerkingsverbanden en directies gericht op de REC leerling in de toekomst
13. Meer praktische ondersteuning i.p.v. focus op bureaucratie
14. Vaste overlegmomenten invoeren in het jaar met betrokkenen.

5. Conclusies

In dit hoofdstuk worden de deelvragen en de onderzoeksvraag beantwoord met de onderzoeksgegevens zoals beschreven in hoofdstuk 4. Daaruit worden conclusies getrokken waarbij de onderzoeksgegevens verbonden worden met het theoretisch kader uit hoofdstuk 2. Ten slotte worden aanbevelingen gedaan.

5.1 Conclusies Deelvraag 1

In hoeverre wordt er op de betrokken voortgezet onderwijscholen, gebruik gemaakt van een overgangsprocedure?

De analyse van de enquêtegegevens laat zien dat er weinig gebruik wordt gemaakt van een protocol bij de overgang van PO naar VO. Ook bleek dat er op de diverse scholen niet eenduidig werd gewerkt en gedacht. Het tijdstip van overdracht, de samenstelling van de mensen die betrokken waren bij het overdrachtsgesprek en de initiatiefnemer tot de overdracht varieerden.

Conclusie: in de huidige praktijk is de overdracht afhankelijk is van de inzet en individuele aanpak van betrokkenen.

Toch is er wel behoefte aan een geformaliseerd stappenplan met heldere afspraken, zo laat het panelgesprek zien. Daardoor worden minder fouten gemaakt in de overdracht.

Het belang van duidelijke verantwoordelijkheden en een eenduidige, heldere en doelgericht stappenplan in de overdracht tussen PO en VO wordt ook in de literatuur benadrukt en past binnen het kader van Passend Onderwijs (KPC groep, 2008). De cyclus van handelingsgericht werken die Pameijer e.a. (2009) uiteenzetten, zou hierin een rol kunnen spelen (zie ook de Aanbevelingen). Samenwerkingsverbanden kunnen een rol spelen bij het implementeren van een stappenplan die geldt voor alle betrokken scholen.

5.2 Conclusies Deelvraag 2

Welke aspecten (bouwstenen) van het overgangsproces van geïndiceerde REC 4.5 leerlingen moeten behouden blijven, worden vernieuwd of worden ontwikkeld, zodat de continuïteit van de begeleiding versterkt wordt?

Wat **behouden** moet worden, uitgedrukt in punten van tevredenheid over het overgangsproces lag verschillend voor scholen, ouders en kinderen.

Scholen noemden vooral de rol van de ambulante begeleider van het PO, ouders vooral de informatie overdracht en aandacht voor start- en wenperiode, en leerlingen vooral aandacht voor start- en wenperiode en praktische hulp.

Voor het **verbeteren** van de overdracht lag opnieuw het accent bij scholen en ouders en leerlingen verschillend.

Scholen noemen vooral 'warme overdracht', ouders 'warme overdracht' en communicatie (van het PO naar het VO toe), en kinderen communicatie en een vangnet voor startproblemen.

Vanuit de enquêtegegevens werd duidelijk dat het anticiperende vermogen van het primair onderwijs en het adaptieve vermogen van het voortgezet onderwijs meer gewenst werd.

In aanvulling hierop werden er ook door de panelgroep **verbeterpunten** genoemd.

- 1) Als onderdeel van een verplicht stappenplan dient er een startgesprek te komen met alle betrokkenen en in een vaste samenstelling.
- 2) Om onderwijsbehoeften van de leerling goed in kaart te brengen, dienen gesprekken met leerlingen en betrokkenen eerder in het jaar plaats te vinden. Hierdoor kunnen effectiviteit, continuïteit en uniformiteit verbeteren.
- 3) Scholing van docenten, ter verbetering van de effectiviteit, uniformiteit en het vergroten van de deskundigheid. Zij moeten met deze leerlingen werken in het kader van de gedachte van Passend Onderwijs.
- 4) De behoeftes van docenten zelf dienen meer in kaart gebracht te worden. De hierbij behorende handvatten zouden aan het begin van het jaar aangereikt moeten worden. Dit sluit aan bij de gedachte van Pameijer e.a. (2009) dat de leerkracht ertoe doet.
- 5) De rol van de docenten in hun zorgtaak zou moeten verbeteren. Genoemd werden goede en structurele scholing, en de juiste mensen op de juiste plek.
- 6) Laat de zorg een belangrijke plaats innemen binnen het onderwijs, de zorgcoördinator structureel tot functie verheven dienen te worden, in plaats van een taak.
- 7) Vergroting van het anticiperende vermogen van het primaire onderwijs en het adaptieve vermogen van het voortgezette onderwijs. Een goede verbinding van primair met voortgezet onderwijs verbetert de samenwerking door bij elkaar 'in de keuken te kijken', leerlingen te observeren, goede informatie uitwisseling en overdracht, terugkoppeling van de vorderingen van de leerling op divers gebied en een betere voorbereiding op het voortgezet onderwijs.
- 8) Goede selectie vooraf. Deze zorgt ervoor dat leerlingen op de juiste plek in het voortgezet onderwijs komen.

Dit genoemde knelpunt wordt ook landelijk gesignaleerd. Zo blijkt dat een kwart van de leerlingen in het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs niet op het niveau zit van het schoolkeuze advies van de basisschool (Ministerie van OCW, 2007).

In de literatuur (Ansing e.a., 2009) wordt aangegeven dat in het overgangsproces van een leerling van primair naar voortgezet onderwijs, continuïteit aanwezig dient te zijn, wil het ten goede komen aan het functioneren van de leerling. Hiervoor geven Ansing e.a. (2009) het belang aan van punten als samenwerking binnen het onderwijs door adaptief vermogen (van het voortgezet onderwijs) en anticiperend vermogen (van het primair onderwijs), begeleiding binnen primair en voortgezet onderwijs, samenwerking door informatie overdracht en samenwerking binnen verbanden en met andere belanghebbende organisaties.

De uitkomsten uit de enquête sluiten hierbij aan. Als versterkende factoren voor de continuïteit van de begeleiding, werden de gegevens die het primair onderwijs aan het voortgezet onderwijs verstrekt en de afstemming op het zorgtraject door alle betrokkenen, het meest genoemd.

Conclusies:

Scholen, ouders en leerlingen zien zowel goede punten als verbeterpunten in de overdracht tussen het primaire en voortgezette onderwijs. Wel wordt er verschillend gedacht over wat prioriteit dient te krijgen en wat minder belangrijk is.

Wat betreft verbeterpunten, blijkt informatie overdracht vooral belangrijk te zijn, of het nu gaat om het intakegesprek, het overdrachtsgesprek, 'koude' of 'warme' overdracht of evaluatiemomenten. Een goed georganiseerde overdracht kan een wezenlijke bijdrage leveren aan het functioneren van een leerling met gedragsproblemen op de nieuwe school, aldus blijkt ook uit de literatuur (Pameijer, e.a., 2009).

Bij verbetering van de overdrachtsprocedure is de kans groot dat het start- en wenproces op het VO voor de jongeren zelf ook verbeterd wordt. Dit zal aansluiten bij datgene wat de jongeren zelf in het onderzoek aangeven als verbeterpunt.

Meer aandacht geven aan de samenwerking met ouders, maar ook tussen primair en voortgezet onderwijs lijkt belangrijk. In dit verband wordt aan de samenwerkingsverbanden een belangrijke rol toegekend.

Wat volgens de deelnemers aan de vragenlijst nog **ontwikkeld** zou kunnen worden, verschilt. Scholen vinden dat de overdracht beter vormgegeven moet worden. Ook vinden zij dat de rol van het primair onderwijs beter neergezet moet worden, een eerlijke informatie en betere voorbereiding. Ook de rol van het voortgezet onderwijs zou beter vormgegeven moeten worden, door een directe start van begeleiding aan de hand van een stevig zorgprofiel waarin van alle betrokkenen alles is meegenomen en begeleid door goede mentoren en zorgdocenten. Ouders en leerlingen vinden de overdracht al redelijk goed, maar zien wel de andere ontwikkelpunten die de scholen ook zien.

Ook in het panelgesprek kwamen **ontwikkelpunten** naar voren.

- 1) Er dient een geformaliseerd stappenplan ontwikkeld te worden ter verbetering van de duidelijkheid, uniformiteit en continuïteit.
- 2) Er dient een standaard intakeformulier te komen naast het intake gesprek.
- 3) Het gebruik van een checklijst voor wat leerlingen nodig hebben in het voortgezet onderwijs.
- 4) Voor versterking van de verbinding tussen primair en voortgezet onderwijs zou het primair onderwijs een kijkje moeten nemen in het voortgezet onderwijs om te zien hoe het voortgezet onderwijs werkt en hoe oud-leerlingen functioneren.
- 5) Handelingsgericht werken (HGW) dient schoolbreed ingezet te worden. Hiertoe is scholing van docenten nodig. Directies en samenwerkingsverbanden kunnen ook hier een sturende rol spelen. Een dergelijke aanpak vergroot volgens het panel uniformiteit, kennis en inzicht, effectiviteit en succesbeleving.
Volgens Pameijer, e.a. (2009) maakt HGW daarnaast ook doeltreffende leerlingbegeleiding concreet, waardoor het samen met adaptief onderwijs, een schoolteam effectief kan laten omgaan met verschillen tussen leerlingen.
- 6) Samenwerking (d.m.v. samenwerkingsverbanden) dient gestimuleerd te worden op scholen waar het nog niet (genoeg) gebeurt.
Ook dit sluit aan bij de literatuur. Zo noemen Pameijer e.a. (2009) constructieve samenwerking tussen alle betrokkenen rondom het kind op school is van essentieel belang. Samen analyseren ze de situatie, formuleren ze doelen en onderwijsbehoeften en zoeken en

concretiseren ze oplossingen.

- 7) Ontwikkelen van (meer) scholing aan docenten en het binnenhalen van AB expertise voor alle docenten op de school zelf. Dit als aanloop naar Passend Onderwijs. Voor het behalen van successen werd genoemd, dat het besef bij leerkrachten dat ze naast het geven van hun vak ook pedagogische aanpak moet verbeteren, vergroot kan worden. De leerkracht doet ertoe (Pameijer, e.a., 2009).
- 8) Minder bureaucratie en papieren rompslomp, sneller handelen en meer praktische ondersteuning waardoor continuïteit verbeterd en effectiviteit vergroot kan worden.
- 9) Het invoeren van vaste overlegmomenten gedurende het jaar met alle betrokkenen (overdrachtsgesprek, startgesprek op het voortgezet onderwijs, evaluatiegesprek/terugkoppeling na een paar maanden met alle betrokkenen en primair onderwijs). Ook hierbij werden het vergroten van de effectiviteit en de verbetering van de continuïteit genoemd als redenen.

Conclusies:

Er is behoefte aan meer geformaliseerd werken. Op de scholen komt dit naar voren en het wordt vanuit de theorie en de vragen vanuit de overheid bevestigd.

Verder wordt herhaaldelijk en in allerlei facetten het anticiperende en het adaptieve vermogen van het onderwijs genoemd. Dit vraagt om constructieve samenwerking.

Men lijkt de rol van de leerkracht beter neer te willen zetten zodat deze rol beter aansluit bij de wensen van Passend Onderwijs. HGW kan een breed gedragen rol gaan spelen op de scholen.

5.3 Conclusies Deelvraag 3

Welke aspecten uit de aanbevelingen van deelvraag 2 zijn haalbaar en hoe leveren deze een bijdrage aan de continuïteit van de begeleiding van REC 4.5 leerlingen?

Panelleden hebben hierboven diverse aanbevelingen gegeven voor verbetering. Hoe kijken ze aan tegen de **haalbaarheid** ervan?

Een aantal punten vallen op.

- 1) Niet altijd haalbaar is de wens tot vaste overlegmomenten met alle betrokkenen als onderdeel van een geformaliseerd stappenplan. Ook al geven directie en samenwerkingsverbanden het aan en staat het in het stappenplan, zonder de betrokkenheid en inzet van individuen werkt het niet. De ambulant begeleider kan de aandrijver zijn, de mentor en/of de zorgdocent de spil voor de leerling en de zorgcoördinator de spil voor de zorg.
- 2) Niet altijd haalbaar is de wens tot verbinding tussen primair en voortgezet onderwijs. Ook dit is afhankelijk van individuen en van tijdsinvestering.
- 3) Wel haalbaar ziet men de wens tot voorlichting aan docenten, met sterke aandacht voor de periode aan het begin van een schooljaar.
- 4) De haalbaarheid van de gewenste invoering van handelingsgericht werken (HGW) op de korte termijn is lastiger omdat HGW nog geen gemeengoed is en de implementatie in scholen tijd kost.
- 5) De gewenste vermindering van de bureaucratie en in plaats daarvan meer praktische ondersteuning wordt niet als haalbaar gezien.
- 6) Door de invoering van Passend Onderwijs verandert volgens het panel de rol van met name

de mentor en de zorgdocent. De docenten zullen een bredere rol krijgen. Belangrijk hiervoor is een beter aannamebeleid, meer scholing en handvatten om mee te werken. Haalbaarheid is afhankelijk van hoe belangrijk de directies en de samenwerkingsverbanden de zorg en alles wat daarbij komt kijken vinden. Hierin verschillen de scholen.

Conclusies:

Er zijn veel wensen, maar de haalbaarheid is afhankelijk van directies, samenwerkingsverbanden en individuele docenten binnen primair en voortgezet onderwijs. Verbinding tussen beide onderwijssystemen kan de brug verstevigen. Een geformaliseerd stappenplan kan facetten van de overdracht inbedden binnen de scholen en de continuïteit van de overgangsprocedure helpen versterken. Handelinggericht werken (HGW) kan als kader dienen bij een handelingsgerichte overdracht.

5.4 Slotbeschouwing

In dit onderzoek werd onderzocht hoe de continuïteit van de begeleiding van REC 4.5 zorgleerlingen tijdens de overgang van primair naar voortgezet onderwijs verbeterd kan worden. Daartoe is via schriftelijke vragenlijsten en gesprekken, informatie ingewonnen bij scholen, ouders en leerlingen.

Uit de literatuur blijkt dat een van de essentiële factoren in een goede overgang tussen primair en voortgezet onderwijs de overdracht van leerling-gegevens is. In de praktijk blijkt dat de 'koude' overdracht (via formulieren of van systeem naar systeem) steeds vaker gepaard gaat met 'warme' overdracht (in gesprekken van docent tot docent), zeker als het om zorgleerlingen gaat. De manier waarop dit gebeurt, is echter sterk afhankelijk van de individuele manier van werken en van contacten en het 'elkaar kennen' van personen uit verschillende scholen (Bosch, e.a. 2008). Ook uit dit onderzoek komt naar voren hoe belangrijk het is dat de overdracht tussen primair en voortgezet onderwijs goed verloopt. Naast een 'koude' overdracht, wordt een 'warme' overdracht (in de vorm van een intakegesprek, een overdrachtsgesprek, een startgesprek en een evaluatiegesprek/ evaluatiemomenten) heel belangrijk gevonden.

Hierbij zijn de onderwijsbehoeften van de leerling, gebaseerd op wat alle betrokkenen aangeven (leerling zelf, ouders, primair onderwijs, ambulante begeleiders, voortgezet onderwijs en eventuele andere betrokkenen) van belang voor een goede overgang en start- en wenperiode en als leidraad voor de docenten op het voortgezet onderwijs. Wat werkt wel voor de jongere, de school, de ouders en wat niet.

Uit het onderzoek komt naar voren dat samenwerken als zeer belangrijk wordt ervaren. Ouders zijn ervaringsdeskundigen en slaan een brug tussen thuis en school. Het is belangrijk dat het primaire en het voortgezette onderwijs goed samenwerken. Er dient sprake te zijn van continuïteit in het overgangsproces. De basisschool 'voedt' de voortgezette onderwijsschool. Maar vice versa geldt dit ook.

Dit komt overeen met de visie van de Onderwijsraad (René Flippo, 2011). Flippo geeft aan dat het belangrijk is om ouders te betrekken bij het onderwijs.

Waar het gaat om de begeleiding van de REC 4.5 leerlingen, is volgens de onderzochten een hele belangrijke rol weggelegd voor de mentor en de zorgdocent. Zeker gezien de ontwikkeling van Passend Onderwijs waarbij deze rol groter gaat worden voor de docenten op de scholen.

Volgens de Inspectie van het Onderwijs (2006) wordt in het voortgezet onderwijs nog onvoldoende gewerkt met handelingsplannen voor zorgleerlingen. Daar waar handelingsplannen zijn opgesteld, zijn deze vaak niet adequaat en worden deze in de praktijk door betrekkelijk veel leraren nog onvoldoende professioneel toegepast.

Ook in dit onderzoek wordt door betrokkenen de waarde van handelingsplannen ingezien, maar aangegeven wordt dat er nog geen breed draagvlak voor bestaat binnen school.

Uit de literatuur blijkt dat in het onderwijs de belangstelling voor handelingsgericht werken (HGW) groeit (Pameijer, e.a., 2009). HGW beoogt de kwaliteit van het onderwijs en de begeleiding van leerlingen te verbeteren. Het concretiseert adaptief onderwijs en doeltreffende leerlingbegeleiding, zodat een schoolteam effectief kan omgaan met verschillen tussen leerlingen.

Ook in dit onderzoek kwam (HGW) naar voren als een manier van schoolbreed werken dat bij kan dragen aan een effectievere zorg aan de zorgleerling. Docenten dienen hierin echter nog geschoold te worden.

Het onderzoek laat zien dat een geformaliseerd stappenplan met standaardformulieren en vaste gespreksmomenten met alle betrokkenen onontbeerlijk is voor een goede overdracht van primair naar voortgezet onderwijs. Dit sluit aan bij de adviezen die de KPC groep uitbracht aan het ministerie van OCW.

5.5 Aanbevelingen

Op basis van het voorgaande kom ik tot de volgende aanbevelingen om de continuïteit van de overgang van REC 4.5 leerlingen van primair naar voortgezet onderwijs te versterken:

- Voer een geformaliseerd stappenplan in.
- Er dienen standaard vier gespreksmomenten te zijn:
 - a) Intakegesprek (m.b.v. standaard intakeformulier en checklist wat leerlingen nodig hebben)
 - b) Overdrachtsgesprek met alle betrokkenen en op initiatief van de ambulant begeleider uit het primair onderwijs
 - c) Startgesprek op het voortgezet onderwijs met accent op onderwijsbehoeften, rolverdeling, extra aandacht voor start- en wenperiode en onmiddellijke start van begeleiding van de leerling en handvatten voor de docenten
 - d) Structurele evaluatiegesprekken binnen het voortgezet onderwijs en van voortgezet met primair onderwijs zodat men van elkaar kan leren.
- Maak gebruik van zowel 'koude' als 'warme' overdracht, waarbij de onderwijsbehoeften, zoals waargenomen door alle betrokken partijen (leerling, ouders, school, docenten, en andere betrokkenen), worden meegenomen.

- Zorg voor transparante, volledige en eerlijke informatie tussen primair en voortgezet onderwijs en benut het anticiperende en adaptieve vermogen van beide systemen. Dit maakt dat de leerling goed is voorbereid op de overgang en dat de start- en wenperiode soepel verloopt.
- Voor het creëren van een breed draagvlak voor de zorg op school zijn zowel de directie, als docenten, als beleid onontbeerlijk.
- Bereid docenten goed voor op hun brede rol binnen het Passend Onderwijs. Dit vraagt om een adequaat aannamebeleid, structurele scholing en relevante handvatten voor het uitoefenen van de functie.
- Zie de zorgcoördinatie niet als taak maar als functie binnen de scholen
- Blijf gericht op samenwerking en afstemming tussen alle betrokkenen.
- Betrek de ouders nauw bij het overgangsproces van het kind van primair naar voortgezet onderwijs.
- Maak gebruik van HGW om de continuïteit te verbeteren en te waarborgen.

6. Evaluatie en Reflectie

6.1 Persoonlijke reflectie op het onderzoeksverloop

Met tevredenheid kijk ik terug op het verloop van het onderzoek en de manier waarop het gestalte heeft gekregen.

Om te beginnen ben ik samen met mijn collega ambulant begeleider, Jeroen Stoffels, aan de slag gegaan met de vraag vanuit onze dienst om het overgangsproces van REC 4.5 leerlingen van primair naar voortgezet onderwijs inzichtelijk te maken en eventueel bouwstenen aan te dragen. Het is een steun en een meerwaarde dat ik samen met mijn collega heb kunnen overleggen en brainstormen. Daarbij moesten we in de gaten houden dat we ieder op ons eigen terrein bleven. Voor mijn gevoel is ons dat goed gelukt omdat we beiden een andere onderzoeksgroep hebben onderzocht.

Vervolgens hebben we ons ieder gericht op een ander element uit de vraag vanuit de dienst. Daarna ben ik me gaan concentreren op het literatuuronderzoek. Er bleek veel te zijn geschreven over het onderwerp en ook was er vanuit de overheid aandacht aan besteed.

Mijn onderzoek richt zich vooral op de scholen en de betrokkenen op die scholen. Hierbij is tevens gekeken naar de leerlingen (en hun ouders) die de afgelopen tijd het overgangsproces hebben meegemaakt. Door middel van het afnemen van een (anonieme) enquête, panelgesprekken op school en een (mondeling afgenomen) vragenlijst voor de leerlingen ben ik achter de beleving en de wensen van mijn onderzoeksgroep gekomen. De betrokkenen waren geïnteresseerd en ik kreeg positieve reacties. Door een uitgebreide analyse van de vragenlijstantwoorden, de gesprekken met de leerlingen en de panelgesprekken heb ik nuttige inzichten gekregen over het onderwerp van studie.

Met het afnemen van een enquête in een vroeg stadium van het onderzoek hebben we het ons niet gemakkelijk gemaakt. De keuze voor dit vroege tijdstip was echter inherent aan het feit dat we ons richtten op een overgangperiode die net achter de rug was bij de onderzochte leerlingen en hun ouders. Langer wachten met het bevragen van de doelgroep had wellicht kunnen opleveren dat men aspecten vergeten zou zijn uit die periode.

Terugkijkend op de onderzoeksmiddelen zou ik tevens een panelgesprek met ouders hebben gehouden. Dit had een hoeveelheid informatie op kunnen leveren van mensen die weten waar ze tegenaan zijn gelopen bij de overgang van hun kind van het ene onderwijssysteem naar het andere. De in de enquête gegeven antwoorden van ouders laten een grote betrokkenheid zien. Vanuit de koppeling van de bevindingen uit het onderzoek met de theorie, kan ik conclusies trekken die mijn deelvragen en mijn onderzoeksvraag naar tevredenheid hebben kunnen beantwoorden.

6.2 Reflectie op mijn persoonlijke professionele ontwikkeling

Aan de hand van de Dublindescriptoren 'Kennis en Inzicht' kan ik aangeven dat ik de afgelopen twee jaar als ambulant begeleider van leerlingen met een gedragsbeperking veel heb geleerd. Aan het begin van dit proces wist ik redelijk veel van stoornissen als ADHD, ADD, angsten en

ODD. De kant van het autisme was nieuw voor mij. Het begeleiden van jongeren, het adviseren van docenten en het voeren van gesprekken met ouders en andere betrokkenen waren bekende elementen uit mijn jarenlange werkervaring. Toch is de rol van adviseur en ondernemer verdiept en verbreed. Ik ben veel meer betrokken bij het adviseren van scholen op het gebied van gedragsbeperkingen. Ook het doen van dit onderzoek leverde me vragen op vanuit de scholen op dit gebied. Hierdoor kon ik mijn kennis en inzichten direct delen en dus toepassen. Dit sluit aan bij de Dublindescriptoren.

In het eerste jaar van mijn Masteropleiding bij Fontys Oso heb ik deelgenomen aan een aantal verplichte modules die mijn kennis op het gebied van de Ambulante Begeleiding hebben vergroot. Hierdoor kan ik nog beter functioneren binnen organisaties, omgaan met veranderingen en een coachende rol aannemen. Handelingsgericht werken is een manier van denken en werken geworden die past bij mijn functie en rol. Hierdoor heeft ook mijn persoonlijke ontwikkeling, gekoppeld aan mijn beroep, een groei doorgemaakt.

Tijdens de supervisiegroep, tijdens het doen van onderzoek en tijdens het schrijven van mijn meesterstuk ben ik tot nieuwe inzichten gekomen die mij aan het denken hebben gezet. De overgang op scholen kan op vele punten verbeterd worden, te beginnen bij overgangen die ik zelf meemaak en help neer te zetten. Tevens heb ik naar mijn idee anderen (betrokkenen op scholen en collega's) op weg kunnen helpen met hun vragen die te maken hebben met het onderwerp van mijn onderzoek. Zo werd tijdens de discussie in het panelgesprek duidelijk dat men tot nieuwe inzichten kwam en deze tevens in de toekomst wil gaan omzetten naar praktisch handelen, vastgelegd in een geformaliseerd stappenplan. Ik heb door het uitvoeren van het onderzoek en het op basis daarvan formuleren van conclusies en aanbevelingen, geprobeerd een gefundeerd oordeel te geven over de centrale onderzoeksvraag. Verder is ook de communicatie een belangrijk onderdeel geweest. Hierbij denk ik aan het benaderen van betrokkenen om mee te werken aan het onderzoek en aan het leiden van het panelgesprek.

Als laatste punt denk ik dat er een beroep op mijn leervaardigheden is gedaan. Ik zal hierna beter in staat zijn de bovengenoemde aspecten toe te passen in mijn werk en zelfstandig te kunnen leren en onderzoeken.

6.3 Reflectie op mijn ontwikkeling als onderzoeker

Jaren geleden heb ik tijdens mijn studietijd ervaring opgedaan met het verrichten van een kwantitatief onderzoek om te kunnen afstuderen als sociaal pedagoog. Dat ging om onderzoek vanuit een wetenschappelijk kader. Met het neerzetten van een theoretische onderbouwing, met zakelijk schrijven en het verzamelen en verwerken van data heb ik daardoor al ervaring opgedaan. Tijdens mijn huidige proces als onderzoeker waren daardoor al bepaalde elementen bekend en kon ik gemakkelijker aan de slag.

Toch zijn er ook leermomenten geweest waardoor ik nieuwe kennis en vaardigheden heb opgedaan. Het schrijven van een meesterstuk over een praktijkonderzoek is nieuw. Ook het doen van een survey-onderzoek en het voeren van een panelgesprek, verrijken mijn kennis en ervaring. Hoewel de enquête mij veel informatie heeft opgeleverd, had het leiden van een

panelgesprek met een aantal betrokken en professionele mensen voor mijn een meerwaarde, door verdieping van inzichten die een dergelijk groepsgesprek oplevert.

Tijdens het onderzoek was ik telkens gericht op de volgende (kleine) stap van in het proces. Achteraf zie ik pas de grote lijnen en ben ik van mening dat ik gegroeid ben als onderzoeker. Mijn zelfvertrouwen is vergroot omdat ik vind dat ik heel wat werk heb verricht en dat dit werk ook een bijdrage kan leveren aan de verbetering van het overgangsproces van onderwijsvormen voor de zorgleerling. Ook hierbij zie ik Dublindescriptoren terugkomen.

6.4 Doelrealisatie

In de introductie van mijn meesterstuk gaf ik aan dat ik in mijn dagelijkse praktijk als ambulant begeleider zie waar het op de scholen in de begeleiding van REC 4.5 leerlingen goed loopt en waar niet.

Met het doen van dit onderzoek hoop ik te bereiken dat de zogeheten zorgleerlingen meer passende zorg en passend onderwijs krijgen indien de overdracht van primair naar voortgezet onderwijs goed verloopt. Het zou tevens een mooi gegeven zijn als door de uitkomsten van dit onderzoek het onderwijs weer een extra stimulans krijgt om de aansluiting van onderwijssystemen op elkaar te verbeteren. Hierdoor kan de extra zorg aan leerlingen die dat nodig hebben niet alleen goed starten op het voortgezet onderwijs, maar ook sneller en doelgerichter ingezet worden.

Dit onderzoek en de aanbevelingen die eruit voortgekomen zijn, kunnen bijdragen aan een verbetering van de overgangsprocedure op scholen. Ook in mijn eigen praktijk als begeleider van zorgleerlingen zijn de uitkomsten waardevol en kunnen ze als hulpmiddel dienen ter verbetering van een gecontinueerde begeleiding.

Ik ben van plan mijn kennis en inzichten te delen met de (betrokken) scholen. Men is zeer benieuwd naar de aanbevelingen. Tijdens het panelgesprek kwamen deelnemers tot belangrijke inzichten. Ik ben van plan om mijn ervaringen en kennis met de scholen te delen indien dit gewenst wordt. Op deze manier kan ik de opbrengst die dit onderzoek mij heeft opgeleverd inzetten op een positieve en opbouwende manier, die naar ik denk passend is in een tijd van streven naar Passend Onderwijs.

Nawoord

Na twee jaar van hard werken is het gelukt om mijn studie en onderzoek voor Fontys Oso naar tevredenheid af te ronden. Zonder hulp en geduld van een aantal mensen was me dit niet gelukt.

Daarom wil ik hierbij de volgende mensen bedanken:

Mijn collega's en begeleider uit de supervisiegroep van afgelopen jaar, de betrokken medewerkers van scholen, ouders en leerlingen, mijn vriend en mijn kinderen en alle andere mensen uit mijn omgeving die me met raad en daad hebben bijgestaan.

Tot slot hoop ik dat dit Meesterstuk naar tevredenheid is van alle betrokkenen en dat het passend zal zijn in de overgangen die zullen volgen!

Literatuurlijst

Ansing, M., Bosch, M., Wit, C. de (2009). *De overgang naar het voortgezet onderwijs*. 's Hertogenbosch: KPC Groep.

Bannink, F. (2006). *Oplossingsgerichte vragen*. Amsterdam: Pearson Education Benelux.

Baarda, D.B., Goede, M.P.M. de & Kalmijn, M. (2007). *Tips en aanwijzingen enquêtevragen*. Groningen: Wolters- Noordhoff.

Bogaart, P. van den, Steenhoven, P. van der (2006). *LCOJ-monitor: leerlingenzorg en zorgadviesteams in het voortgezet onderwijs 2005*. Atwerpen-Apeldoorn: Garant.

Bosch, M., Konerman, J., Wit, C. de, Rutten, M., Amsing, M. (2008). *Passende Overgang, Een verkenning naar de stand van zaken rond de overgang tussen primair en voortgezet onderwijs*. 's Hertogenbosch: KPC Groep.

Clijsen, A. & Leenders, Y. (2006). *Leerlingen met autisme in het voortgezet onderwijs*. 's Hertogenbosch: KPC Groep.

Delft, F. van (2004). *Overdracht en tegenoverdracht*. Soest: Nelissen.

Fanchamps, J., Smulders F., Timmers, J. (2005). *Beroepsonderwijs centraal: een staalkaart van activiteiten*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.

Fanchamps, J. & Fanchamps, N. (2005). *De checklist Begeleiding en Toelating VO (CBT VO). Een instrument voor warme overdracht*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.

Flippo, R. (2011). *Presentatie "De school en de pedagogische civil society. Versterking van relaties met en tussen ouders op school"*. Den Haag: Onderwijsraad.

Harinck, F. (2009). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.

Hoffmans, C., Kuijs, K., Spaans, G. (2007). *Past passend onderwijs? Een verkenning van de ontwikkelingen in het funderend onderwijs op het terrein van de leerlingenzorg*. Utrecht: Oberon.

Inspectie van het Onderwijs (2005). *De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2004/2005*. Utrecht: Inspectie van Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2006). *Over de brug komen. Een onderzoek naar de doorgaande lijn tussen primair en voortgezet onderwijs in Maastricht*. Utrecht: Inspectie van Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2007). *Aansluiting voortgezet onderwijs op het basisonderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

- Jeninga, J. (2008). *Professioneel omgaan met gedragsproblemen*. Baarn: HBUitgevers.
- Keesenberg, H. (2010). *Buut; Koers is veranderd, maar doel blijft hetzelfde. Beleid Passend Onderwijs*. Huizen: Pica.
- Keesenberg, H. (2008). *Passend onderwijs*. Deventer: Kluwer.
- Lange, R. de, Schuman, H., Montesano Montessori, N. (2010). *Praktijkgericht onderzoek voor reflectieve professionals*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Ledoux, G., Kartsen, S., Breetveld, I., Emmelot, Y., Heim, M. (2006). *Vernieuwing zorgstructuren in primair en voortgezet onderwijs*. Amsterdam: SCO/Kohnstamm Instituut.
- Lubbe, M. van der, Verhelst, N., Heuvelmans, T., Staphorius, G. (2005). *Samen overdragen*. Arnhem: Cito.
- Mintzberg, H. (2006). *Organisatiestructuren*. Den Haag: Academic Service.
- Oberon (2006). *De zorgstructuur in het voortgezet onderwijs. Evaluatie van het gemengde model van bekostiging in samenwerking met Sardes*. Utrecht: Oberon.
- Onderwijsraad (2004). *Betere overgangen in het onderwijs. Adviezen voor het verminderen van voortijdige schooluitval en het verkrijgen van een hoger opleidingsniveau in Nederland*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Oomens, M., Aarsen, E. van, Eck, P. van, Kieft, M. (2008). *Opbrengstgericht werken door scholen voor primair en voortgezet onderwijs*. Utrecht: Oberon.
- Pameijer, P., Beukeringen, T. van, Lange, S. de (2009). *Handelingsgericht werken: een handreiking voor het schoolteam*. Leuven/Den Haag: Acco.
- Pol, G., Grietens, H. (2006). *Jongeren met leer- of gedragsproblemen. Naar een school met zorg*. Leuven/den Haag: Acco.
- Plooi, F. (2008). *Onderzoek doen. Een praktische inleiding in onderzoeksvaardigheden*. Amsterdam: Pearson Education Benelux.
- Rumsey, D. (2010). *Statistiek voor dummies*. Amsterdam: Pearson Education Benelux.
- Rutten, M., Amsing, M., Bosch, M. (2007). *Transitiemomenten in het onderwijs*. 's Hertogenbosch: KPC Groep.
- Schuman, H. (2007). *Passend Onderwijs- pas op de plaats of stap vooruit?* Tijdschrift voor orthopedagogiek, 46, pagina 267.

Smeets, E. (2007). *Samenwerking tussen primair onderwijs, voortgezet onderwijs, regionale expertisecentra en jeugdzorg in 5 regio's*. Nijmegen: ITS.

Smit, F., Driessen, G. (2002). *Ouders en educatieve voorzieningen*. Nijmegen: Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen.

Veen, D. van & Berdowski, Z. (2000). *Preventie van schoolverzuim en zorg voor risicoleerlingen*. Leuven-Apeldoorn: Garant.

Woerkum, C. van, Meegeren, P. van (2003). *Basisboek communicatie en verandering*. Amsterdam: Boom.

Bijlagen

Bijlage 1

Kenmerken van de jongere die van belang zijn voor de overgang volgens Ansing, Bosch, de Wit (2009)

- Leeftijd/ ontwikkelingsfase; in hoeverre is de leerling in staat autonoom te kiezen voor een systeem en zijn of haar handelen aan te passen aan het systeem?
 - Zelfbeeld; in hoe verre heeft de jongere een realistisch zelfbeeld of een goed beeld van zijn of haar eigen ontwikkelingsperspectief?
 - Persoonskenmerken; met welk gemak past een jongere zich aan een nieuwe omgeving aan en ontstaat er een nieuwe pedagogische relatie?
 - Motivatie; hoe stevig is de jongere zijn/haar oriëntatie op de eigen toekomst/ de relevantie van participatie in het systeem voor diens eigen ontwikkeling?
 - Leermogelijkheden/ capaciteiten; in hoeverre sluiten de competenties van de leerling aan bij de eisen die het systeem aan hem/ haar stelt? Zijn er elementen in het profiel (als ADHD, Autistische beperkingen, dyslexie, hoogbegaafdheid) die belemmerend werken tenzij aan bepaalde voorwaarden wordt voldaan?
 - Participatie van de jongere in de overgang tussen primair en voortgezet onderwijs
- (Ansing, Bosch, de Wit, 2009)

Bijlage 2

Kenmerken van de ouders c.q. het gezin die van belang zijn voor de overgang volgens Ansing, Bosch, de Wit (2009)

- De relatie tussen ouders en hun kind en het zicht dat de ouders hebben op het perspectief of de oriëntatie van hun kind
- Het opvoedingsperspectief van de ouders en de opvattingen die zij hebben over hun rol daarin
- Bekendheid van de ouders met zowel het primair- als het voortgezet onderwijs
- De mate waarin de ouders in staat zijn hun kind voor te bereiden en te ondersteunen in de overgang
- De mate waarin ouders in staat zijn bij een intakegesprek aan te geven hoe ze aankijken tegen de opvoeding van hun kind en het perspectief van hun kind
- De rol die de ouders zichzelf toebedelen bij de overgang en hoe ze zich verhouden tot de basisschool en de school van het voortgezet onderwijs
- De mate waarin ouders in staat zijn zich aan te passen aan de werkwijze van en de verwachtingen vanuit de beide systemen
- De mate waarin ouders door mede opvoeders gezien worden als partners en ervaringsdeskundigen.

(Ansing, Bosch, de Wit, 2009)

Bijlage 3

Kenmerken van primair onderwijs en voortgezet onderwijs die van belang zijn voor de overgang volgens Ansing, Bosch, de Wit (2009)

- De specifieke maatschappelijke en pedagogische opdracht die het primair onderwijs c.q. het voortgezet onderwijs hebben in de ontwikkeling van de jongere en de manier waarop dit systeem daaraan invulling geeft
- De manier waarop de pedagogische relatie met de jongere vorm krijgt in deze typen onderwijs
- De manier waarop het partnerschap met ouders gedefinieerd wordt in deze typen onderwijs
- De visie van de school op de overgang en de rol die de school zich daarin toebedeelt
- De wijze waarop scholen voor primair onderwijs c.q. voortgezet onderwijs in de regio zich onderling verhouden

(Ansing, Bosch, de Wit, 2009)

Bijlage 4

De afstemmings- en samenwerkingskenmerken van PO en VO volgens Ansing, Bosch, de Wit (2009)

- De inhoudelijke afstemming, door het werken met doorgaande leerlijnen of door het werken met methoden die voor beide systemen zijn ontwikkeld (Leefstijl voor PO en VO bijvoorbeeld)
- Pedagogische afstemming; een soortgelijke benadering van en de omgang met jongeren, eenzelfde pedagogische visie en doelen
- Relationeel; een even intensieve persoonlijke begeleiding, eenzelfde intensief contact met de ouders van de jongere
- Didactisch: een soortgelijke wijze van instructie, werkvormen, eenzelfde mate waarin jongeren zelfstandig en/of samenwerkend leren
- Organisatorisch (cultureel, structureel en qua werkprocessen); in overeenstemming met regels, geldende waarden en normen, evenveel ruimte voor participatie, eenzelfde openheid naar de omgeving en een sterk aanpassingsvermogen
- Zorg: een begeleiding van primair- en voortgezet onderwijs door dezelfde externe instanties of het werken met soortgelijke protocollen.

(Ansing, Bosch, de Wit, 2009)

Bijlage 5

Kenmerken die van belang zijn van gespecialiseerde instellingen en maatschappelijke context volgens Ansing, Bosch, de Wit (2009)

- De specifieke maatschappelijke en pedagogische opdracht die deze personen en organisaties hebben in de ontwikkeling van de jongere (en diens ouders) en de invulling die ze daaraan geven
- De manier waarop de pedagogische relatie met de jongere vorm krijgt
- De manier waarop het partnerschap met ouders gedefinieerd wordt en invulling krijgt
- De informatie die deze personen en organisaties hebben over de overgang van primair naar voortgezet onderwijs
- De visie van deze personen en organisaties op de overgang van primair naar voortgezet onderwijs en de rol die deze instantie zich daarin toebedeelt

(Ansing, Bosch, de Wit, 2009)

Bijlage 6

Afgenomen enquête schoolversie

(school versie def) overgang REC 4.5 leerlingen van p.o naar v.o

Beste collega's,

In het kader van het afstudeeronderzoek van onze masteropleiding ambulant begeleider (AB), verzamelen wij gegevens om onze expertise te vergroten.

Wij onderzoeken de manier waarop REC 4.5 het overgangsproces van primair onderwijs naar voortgezet onderwijs kan optimaliseren.

Wij hopen uiteindelijk bouwstenen aan te dragen om te komen tot het optimaliseren van de overgang van REC 4.5 leerlingen van primair onderwijs naar voortgezet onderwijs.

Wij willen Uw mening en ervaringen bij dit onderzoek betrekken. Daarom verzoeken wij U om bijgaande vragenlijst in te vullen en aan ons te retourneren.

Informatie voor het invullen van de vragenlijst: Bij de gesloten vragen verzoeken wij U het antwoord aan te klikken dat het beste Uw mening weergeeft. De open vragen dienen om Uw ervaringen nader toe te lichten. Maak daar zoveel mogelijk gebruik van; dat geeft ons een vollediger beeld.

Bij het verwerken van de resultaten blijft de anonimiteit gewaarborgd. De resultaten worden aan het eind van ons afstudeeronderzoek met U gedeeld.

Met vriendelijke Groet, Franca Capuzzato en Jeroen Stoffels

[Start de enquête](#)

[Laad opgeslagen enquête](#)

*** 1 Wie neemt in de praktijk het initiatief tot de overdracht van REC 4.5 leerlingen van PO naar VO?**

Je kan meer dan 1 antwoord aangeven

- ☐ De AB'er van het PO
- ☐ De Ab'er van het VO
- ☐ Zorgcoördinator
- ☐ IB-er van het PO
- ☐ afdelingsleider
- ☐ ouder(s)
- ☐ Mentor
- ☐ N.V.T.
- ☐ Andere :

*** 2 Wie zou volgens U, in gevallen waarin een leerling met een cluster 4 indicatie van po naar vo overstapt, het initiatief tot een overdrachtsgesprek moeten nemen?**

Licht Uw antwoord toe

Voer in onderstaand vak het antwoord op de vraag in

*** 3 Wanneer vindt bij U op school de overdracht van REC 4.5 leerlingen van PO naar VO meestal plaats?**

Geef het antwoord aan dat (het meest) op je van toepassing is

- ☐ mei
- ☐ juni
- ☐ juli
- ☐ augustus
- ☐ september
- ☐ oktober
- ☐ Anders, namelijk :

*** 4 Welke informatie tijdens de overdracht is voor U van belang om de continuïteit in de begeleiding van de REC 4.5 leerling te versterken?**

Voer in onderstaand vak het antwoord op de vraag in

*** 5 Over welke punten, die bijdragen aan de continuïteit van de begeleiding gedurende het overgangsproces van REC 4.5 leerlingen, bent U tevreden?**

Voer in onderstaand vak het antwoord op de vraag in

*** 6 Wat wordt er al gedaan tijdens het overgangsproces van REC 4.5 leerlingen van PO naar VO maar zou verbeterd kunnen worden?**

Voer in onderstaand vak het antwoord op de vraag in

*** 7 Heeft U ideeën die het overgangsproces nog verder kunnen verbeteren?**

Voer in onderstaand vak het antwoord op de vraag in

*** 8 Hoe ervaart U de rol van de ambulant begeleider(s) tijdens het overgangsproces van REC 4.5 leerlingen van het PO naar het VO?**

Licht Uw antwoord toe.

Voer in onderstaand vak het antwoord op de vraag in

*** 9 Is er bij U op school een protocol aanwezig dat gebruikt wordt bij de overgang van REC 4.5 leerlingen van PO naar VO?**

Geef het antwoord aan dat (het meest) op je van toepassing is

- ☐ Ja
- ☐ Nee
- ☐ Niet bekend

*** 10 Heeft de overdracht een positief, negatief of neutraal effect gehad op het functioneren van de REC 4.5 leerlingen gedurende de eerste periode op het VO?**

Voer in onderstaand vak het antwoord op de vraag in

[< Vorige](#)

Verzenden

Bijlage 7

Afgenomen enquête ouderversie

(ouder versie def)overgang REC 4.5 leerlingen van p.o naar v.o

Beste ouders,

In het kader van het afstudeeronderzoek van onze masteropleiding ambulant begeleider (AB), verzamelen wij gegevens om onze expertise te vergroten.

Wij onderzoeken de manier waarop het REC 4.5 het overgangsproces van REC 4.5 leerlingen van de basisschool naar het voortgezet onderwijs kan verbeteren.

Wij hopen uiteindelijk bouwstenen aan te dragen om te komen tot het verbeteren van de overgang van REC 4.5 leerlingen van de basisschool naar het voortgezet onderwijs.

Wij willen Uw meningen en ervaringen bij dit onderzoek betrekken. Daarom verzoeken wij U om bijgaande vragenlijst in te vullen en aan ons terug te sturen.

Informatie voor het invullen van de vragenlijst: Bij de gesloten vragen verzoeken wij U het antwoord aan te klikken dat het beste Uw mening weergeeft. De open vragen dienen om Uw ervaringen nader toe te lichten. Maak daar zoveel mogelijk gebruik van; dat geeft ons een vollediger beeld.

De resultaten blijven anoniem en zullen aan het eind van ons afstudeeronderzoek met U gedeeld worden.

Met vriendelijke Groet, Franca Capuzzato en Jeroen Stoffels

[Start de enquête](#)

[Laad opgeslagen enquête](#)

*** 1 Welke personen waren betrokken bij de overdracht van Uw kind van de basisschool naar het voortgezet onderwijs?**

Je kan meer dan 1 antwoord aangeven

- ☐ Ambulant begeleider werkzaam op de basisschool
- ☐ Ambulant begeleider werkzaam op het voortgezet onderwijs
- ☐ Intern begeleider van de basisschool
- ☐ Zorgcoördinator
- ☐ Afdelingsleider/ster
- ☐ Mentoren
- ☐ Leerkracht groep 8
- ☐ Ouders
- ☐ Leerling
- ☐ Andere :

*** 2 In welke maand vond de overdracht tussen de basisschool en het voortgezet onderwijs over Uw kind plaats?**

Geef het antwoord aan dat (het meest) op je van toepassing is

- ☐ mei
- ☐ juni
- ☐ juli
- ☐ augustus
- ☐ september
- ☐ oktober
- ☐ er heeft geen overdracht plaatsgevonden

*** 3 Welke stappen heeft U zelf gezet om Uw kind op de overgang naar het Voorgezet onderwijs voor te bereiden?**

Voer in onderstaand vak het antwoord op de vraag in

*** 4 Hoe heeft U de overdracht van Uw kind tussen de basisschool en het voortgezet onderwijs ervaren?**

Geef het antwoord aan dat (het meest) op je van toepassing is

- ☐ positief
- ☐ neutraal
- ☐ negatief

*** 5 Wat heeft de basisschool voor Uw kind gedaan en heeft bijgedragen aan een goede overstap naar het voortgezet onderwijs?**

Voer in onderstaand vak het antwoord op de vraag in

*** 6 Wat heeft de nieuwe (middelbare) school voor Uw kind gedaan en heeft bijgedragen aan een goede overstap naar het voortgezet onderwijs?**

Voer in onderstaand vak het antwoord op de vraag in

*** 7 Is het overgangsproces van Uw kind naar het Voortgezet onderwijs volgens Uw verwachtingen verlopen?**

Geef het antwoord aan dat (het meest) op je van toepassing is

- ☐ Ja
- ☐ Gedeeltelijk
- ☐ Nee

*** 8 Waar bent U tevreden over, wanneer U terug kijkt op de overgang van Uw kind van de basisschool naar voortgezet onderwijs?**

Voer in onderstaand vak het antwoord op de vraag in

*** 9 Wat werd er al gedaan tijdens de overgang van Uw kind van de basisschool naar voortgezet onderwijs maar had beter gekund?**

Voer in onderstaand vak het antwoord op de vraag in

*** 10 Heeft U ideeën die de overdracht kunnen verbeteren?**

Voer in onderstaand vak het antwoord op de vraag in

*** 11 Wat was de rol van de ambulant begeleider(s) tijdens de overstap van Uw kind naar het voortgezet onderwijs?**

Voer in onderstaand vak het antwoord op de vraag in

*** 12 Heeft de rol van de ambulant begeleider(s) een positief effect gehad op een goede overstap van Uw kind naar het voortgezet onderwijs?**

Licht Uw antwoord toe.

Voer in onderstaand vak het antwoord op de vraag in

*** 13 Heeft de overdracht een positief, negatief of neutraal effect op Uw kind gehad, in de eerste vijf weken van het voortgezet onderwijs?**

Licht Uw antwoord toe

Voer in onderstaand vak het antwoord op de vraag in

[< Vorige](#)

Verzenden

Bijlage 8

Mondeling afgenomen vragenlijst aan de betrokken leerlingen

Leerling enquête:

Naam:

School:

Klas:

Schooljaar van overgang:

Vragen:

1) Waarom heb je gekozen voor deze school?

2) Wie heeft je geholpen bij het maken van de schoolkeuze?

3) Wat heb je zelf gedaan om je voor te bereiden op de overstap naar je nieuwe school?

Wat ging er goed?

Wat miste je?

4) Wat hebben je ouders gedaan om je voor te bereiden op de overstap naar je nieuwe school?

Wat ging er goed?

Wat miste je?

5) Wat heeft de Ambulant Begeleider van het po gedaan om je voor te bereiden op de overstap naar je nieuwe school?

Wat ging er goed?

Wat miste je?

6) Wat heeft de Intern Begeleider gedaan om je voor te bereiden op de overstap naar je nieuwe school?

Wat ging er goed?

Wat miste je?

7) Wat heeft de groep 8 leerkracht gedaan om je voor te bereiden op de overstap naar je nieuwe school?

Wat ging er goed?

Wat miste je?

8) Zijn er nog andere mensen geweest die je geholpen hebben bij de overstap naar je nieuwe school?

Wat ging er goed?

Wat miste je?

9) Hoe zijn de eerste 5 weken op je nieuwe school gegaan?

- Wat vond je van de sfeer?
- Kon je de weg vinden in het schoolgebouw?
- Hoe verliep het contact met de andere leerlingen?
- Hoe verliep het contact met de mentor (zorgdocent)?
(huiswerk, agendagebruik, schoolregels etc.)
- Hoe verliep het contact met de docenten?

10) Wat heeft de nieuwe Ambulant Begeleider gedaan zodat je een goede start kon maken?

Wat ging er goed?

Wat miste je?

11) Wat heeft de mentor (zorgdocent) gedaan zodat je een goede start kon maken?

Wat ging er goed?

Wat miste je?

12) Was de mentor (zorgdocent) op de hoogte hoe hij/zij met je om moest gaan?

13) Waren de docenten op de hoogte hoe zij met je om moesten gaan?

14) Wat denk jij dat de docenten over jou hadden moeten weten zodat de start op je nieuwe school goed was gegaan?

Bijlage 9

De door leerlingen benoemde kwalitatieve gegevens voor helpende en niet helpende items

Onderwerp	Helpende punten	Niet helpende punten
Vorbereiding op VO	Cursus hulpverlening zoals MEE, de Praktijk of een particuliere instelling Externe hulpverlening ter voorbereiden Meedraaien 1 dag VO tijdens periode groep 8 Intakegesprek op VO school Rondleiding op VO school Open dag bezoeken Fietsen naar VO school oefenen Dyslexieverklaring geregeld Huiswerktraining Veel gesprekken met PO voor keuzebepaling Bordspel op PO met spelen van situaties die op het VO konden voorkomen Gesprekken met ouders Beroepentest in groep 8 voor keuze school	Miste inzicht in werkzaamheden op VO school van tevoren Miste een eerlijk advies van het PO Geen hulp en voorbereiding gehad op PO
Verloop eerste 5 weken op VO	Goed verlopen Sfeer was prettig op school Introductieweek was prettig Eerste week veel aandacht voor agendagebruik en regels en sfeer Bij duidelijke regels gaat start beter	Langzame start van de lessen was fijn Wennen aan leswisselingen op VO school was moeilijk Op sociaal gebied wat wisselend aan verloop Kamp in de eerste weken was niet prettig Duurde lang voordat de leerling de weg in het gebouw kon vinden Meer schooluitjes in het begin was fijn geweest om contacten te leggen
AB	Heeft geholpen met leren plannen en organiseren Timo Out plan opgesteld AB'er heeft informatie gegeven wat hielp AB'er heeft tips en adviezen gegeven wat hielp	Meer begeleiding in beginperiode gemist

	Snelle kennismaking was prettig (al op het PO)	
Mentor/docenten VO	Mentor hielp bij plannen en organiseren Veel aandacht in het begin van de mentor Mentor was wel goed op de hoogte door overdracht waar hij mee moest helpen Prettig is dat ze met je omgaan als een normaal iemand	Leerling miste individuele gesprekken met mentor Dat docenten niet op de hoogte waren van de beperking was vervelend Docenten waren niet allemaal (meteen) op de hoogte hoe leerling was en geholpen kon worden Mentor wilde dossier niet lezen vanwege nieuwe start waardoor docenten niet goed wisten met leerling om te gaan

Bijlage 10

De kwalitatieve gegevens van bouwstenen die behouden moeten blijven volgens alle betrokkenen

Punten die behouden moeten blijven volgens de scholen, de ouders en leerlingen:	
Rol Ab	Zelfde AB'er behouden
	Dat de AB'er de contacten initieert en onderhoudt
	Dat de AB'er informatie verstrekt
	De hulp van de AB'er bij het opstellen van actieplannen/ zorgprofielen/ advisering/ begeleiden
Rol AB en rol VO	Dat er al kennis gemaakt wordt met de leerling en ouders voordat leerling op VO school zit
	Dat er al afspraken en doelen worden neergezet voordat leerling op VO school zit
Info overdracht	Dat er juiste informatie van het PO richting VO gaat
	Dat er tijdig informatie wordt verstrekt vanuit alle betrokkenen
	Dat er een koude en warme overdracht is
	Dat er vanuit het VO gesprekken met informatie zijn geweest voor de leerling en ouders
Samenstellen actieplan	Dat er tijdens de warme overdracht door alle betrokkenen een actieplan wordt opgesteld met daarin afspraken, namen en tijdstippen
Verslaglegging	Dat er een evaluatie is vanuit het PO over wat goed ging en wat niet, wat hielp en wat niet
	Dat er een verslag wordt gemaakt van de warme overdracht
Aandacht start- en wenperiode	Dat de AB'er opstart in het nieuwe schooljaar met het kind
	Dat er aandacht is voor de start- en wenperiode
	Kind mocht proefdraaien op de nieuwe VO school
	Kennismaking mentor, klas en informatie geven voor de zomervakantie
Praktische hulp	Dat er op het PO aandacht is geweest voor de praktische hulp en voorbereiding
	Dat ouders hebben gezorgd voor praktische hulp vooraf (scheelt aanpassingsproblemen)
	Dat er in de overdracht goed gekeken is naar veranderingen op het gebied van huiswerk, lokalen, ed
	Het PO heeft al een rugzak aangevraagd voordat leerling naar VO ging
Hulpverlening	Cursus via MEE of de Praktijk ter voorbereiding op het VO

Bijlage 11

De kwalitatieve gegevens van bouwstenen die verbeterd moeten worden volgens alle betrokkenen

Punten die vernieuwd (verbeterd) moeten worden volgens de scholen, de ouders en de leerlingen:	
PO	Begeleiding PO verbeteren Beter luisteren naar ouders door PO Specifiekere overgangsbegeleiding vanuit PO Meer info over de overgangsprocedure vooraf aan ouders Advies voor een VO school niet alleen richten op cognitie, maar ook als persoon met beperkingen Dat het PO al een rugzakfinanciering had kunnen regelen voordat leerling naar het VO ging
VO	Dat het VO beter toegeruste LGF begeleiders aanwijst om leerlingen te begeleiden Dat de docenten op het VO beter toegerust worden om met leerlingen met een beperking om te gaan (scholing) Dat de zorg een structurele en belangrijke plaats binnen de school gaat innemen Dat de mensen op het VO meteen in de startperiode alle gemaakte afspraken in de overdracht regelen en nakomen Een duidelijk vangnet om startproblemen een plek te geven Dat er eerder en intensiever gestart wordt met de begeleiding na de zomervakantie op het VO (AB, zorgdocent) Dat er in het begin van de VO periode meer gesprekken zijn met AB'er en zorgdocent/mentor Dat VO scholen goede en eerlijke open dagen houden/ informatie verstrekken en kunnen aangeven wat ze een kind met beperkingen kan bieden Betere informatie vanuit andere VO scholen als het gaat om zij-instromers
Overdracht	Dat er altijd een IB'er en een AB'er van het PO en een AB'er van het VO en mentor van het VO aanwezig zijn bij het overdrachtsgesprek Dat alle betrokken partijen in een gesprek bij elkaar zitten en afspraken maken Dat de leerling betrokken is bij de overdracht Meer aandacht schenken in de overdracht en in de start van het VO aan het sociale aspect en het op de juiste wijze leggen van contacten Verbeteren van de schriftelijke overdracht (wat is er al gedaan en wat heeft het wel/niet opgeleverd)
Vorbereiding	Dat de leerling voor de zomer al kennis heeft gemaakt met alle nieuwe mensen van het VO en het gebouw
Nazorg	Dat de VO scholen na een tijdje terugkoppelen aan het PO hoe het met de leerling gaat en waarom
Hulpverlening	Verbetering cursus MEE over Autisme en VO

Bijlage 12

De kwalitatieve gegevens van bouwstenen die ontwikkeld moeten worden volgens alle betrokkenen

Punten die ontwikkeld moeten worden volgens de scholen, de ouders en de leerlingen (datagegevens verkregen vanuit enquêtes, leerling-gesprekken en het panelgesprek 1 ^{ste} ronde):	
VO	Dat er meteen vanaf het begin veel gesprekjes voor de leerling zijn met de mentor/ AB'er/ zorgdocent Dat het docententeam van de leerling in de eerste week al ingelicht wordt over de leerling, de beperkingen, de adviezen Dat er een stappenplan op school komt voor de overgangsprocedure Dat de zorg een goede en gewaardeerde plek krijgt binnen de school Dat het VO de leerling gaat observeren als het nog op het PO zit om een beter beeld te krijgen Dat het VO structureel een terugkoppeling naar het PO doet als de leerling een tijdje op het VO zit Dat afspraken die gemaakt zijn direct opgepakt worden bij de start van de leerling op het VO Een duidelijk vangnet opzetten om startproblemen een plek te geven/op te vangen Een mogelijkheid geven om leerling naar een Time Out te laten gaan Meer inzetten op systeembegeleiding i.p.v. op de leerling alleen Dat docenten scholing krijgen om beter om te kunnen gaan met leerlingen met beperkingen Dat LGF begeleiders/ zorgdocenten goed zijn toegerust op deze taak
PO	Dat er eerlijke en volledige informatie gegeven wordt door het PO aan het VO Goede en gedegen voorbereiding van de leerling op het VO op cognitief gebied en op sociaal emotioneel gebied
Overdracht	Standaard koude en warme overdracht met alle betrokken partijen om de tafel voordat de leerling start op het VO Dat alle afspraken tijdens een overdracht op papier worden vastgelegd waarbij taken, rollen en tijdstippen worden genoemd
Informatie	Dat de kennis van zaken en informatie van ouders en andere betrokkenen meegenomen wordt in de voorbereiding op het VO en bij de overdracht Dat er een digitaal volgdoossier komt in doorlopende lijn vanuit PO naar VO Dat de informatie vanuit eventuele hulpverlening meegenomen wordt in de onderwijsbehoeften van het kind en de school en het daarop aansluitende zorgprofiel

Bijlage 13

Gegevenstabel versterkende variabelen voor de continuïteit volgens de scholen

Geschiedenis van de leerling (10%)	diagnose en problematiek, medische gegevens, hulpverlening en maatregelen, gezinssituatie, informatie ouders mogelijkheden en onmogelijkheden kind en gezin
Gegevens PO (30%)	wat werkt wel/ wat werkt niet informatie overdracht pedagogisch didactische aanpak didactische vorderingen
Informatie AB begeleiding (20%)	informatie AB'er PO (evaluatie en aandachtspunten) kennismaken AB'er VO procedure
Afstemming van alle betrokkenen (PO en VO school, ouders, leerling, AB'ers en eventuele externe hulpverleners) (30%)	zorgtrajecten op competentieniveau handelingsplannen met werk- en aandachtspunten afspraken maken met tijdspad en rolverdeling

Bijlage 14

Stellingen/vragen als punten voor discussie tijdens de panelgesprekken

Hebben jullie op school een protocol/ een stappenplan voor de overgangsprocedure van REC 4.5 leerlingen van PO naar VO en wordt dit protocol ook daadwerkelijk gebruikt?

Zo ja; hoe verloopt die procedure/ het stappenplan?

Wat is de rol van het PO om de overgang van de REC 4.5 leerling van PO naar VO te optimaliseren/ de continuïteit te bevorderen?

Wat is de rol van ouders om meer continuïteit in de begeleiding te krijgen?

Wat is de rol van de AB'er om meer continuïteit in de begeleiding te krijgen?

Wat is de rol van het VO om meer continuïteit in de begeleiding te krijgen?

- rol schoolleiding (directie/ kernteamleiders)
- rol zorgdocenten/mentoren

Wanneer heeft een REC 4.5 leerling volgens jullie een goede, snelle en doelgerichte start gemaakt op het VO?

Wat is volgens jullie de meerwaarde van Handelingsgericht denken en handelen tijdens het overgangsproces van REC 4.5 leerlingen van PO naar VO? En daarop aansluitend het Handelingsgericht werken tijdens de begeleiding?

(Denk aan Onderwijsbehoeften, afstemming/wisselwerking, de leerkracht doet er toe, de positieve aspecten, betrokkenen werken constructief met elkaar samen, doelgericht en systematisch werken).

Wat is volgens jullie de meerwaarde van een terugkoppeling vanuit het VO naar het PO na verloop van tijd over de vorderingen van de leerling in het VO?

Zorg en begeleiding vragen van docenten in het kader van Passend Onderwijs en de bezuinigingen, een steeds grotere rol en taak van de docenten op het VO. Wat hebben docenten nodig om op een goede en effectieve manier (denk aan vaardigheden en begeleiding) (zorg)leerlingen te kunnen begeleiden?

Bijlage 15

Te behouden en te verbeteren bouwstenen, haalbaarheid en wenselijkheid

1 ^{ste} panelgesprek				2 ^{de} panelgesprek		
Wat wenst men te behouden en te verbeteren?	Ideeën	Wenselijk		Haalbaar		Wat levert het op?
		Ja	Nee	Ja	Nee	
Startgesprek	*(Verbetering) warme overdracht en altijd een warme overdracht naast koude overdracht *Behouden maar ook verbeteren door alle betrokkenen erbij te hebben *Verplicht stellen in een stappenplan * Eerder gesprekken met leerling en betrokkenen om onderwijsbehoeften leerling, ouders en school goed in kaart te brengen	100%		80%	20%	<i>Effectiviteit</i> van de begeleiding <i>Continuïteit</i> van de begeleiding <i>Uniformiteit</i> van aanpak door alle betrokkenen Echter wel afhankelijk van individuele betrokkenheid en inzet
Voorlichting aan docententeam	*Aan het begin van het schooljaar en meteen handvaten aanreiken *Studiemomenten door het jaar heen *Voorlichting op afroep *Kan nog meer en beter worden neergezet, zeker gezien Passend Onderwijs (leerkrachten moeten het zelf doen) *Behoeftes van docenten ook in kaart brengen *Docenten meer betrekken bij voorbereiding van studiedagen/voorlichting	100%		90%	10%	<i>Effectiviteit:</i> Scholing onwetende of onkundige docenten blijft nodig <i>Uniformiteit en deskundigheid:</i> Docenten moeten werken met deze leerlingen Betrokken directie bij de zorg is nodig
REC leerlingen op zorglijst	*Bespreken in het ZAT levert know how en ondersteuning op van meerdere disciplines	50%	50%	20%	80%	<i>Effectiviteit</i> in de begeleiding

Gedragconsulent onderzoekt plaatsbaarheid leerling	*Gesprek vooraf met leerling/ ouders/ PO door gedragconsulent van het VO *Observatiegegevens door VO (als leerling nog in groep 8 zit) meenemen in 'oordeel' *niet op alle VO scholen aanwezig want: ieder kind heeft recht op plaatsbaarheid VO school van keuze	50%	50%	50%	50%	<i>Effectiviteit en uniformiteit:</i> Goede selectie vooraf zorgt ervoor dat leerlingen op juiste plek komen op het VO <i>Diversiteit:</i> Vrijheid van schoolkeuze
Terugkoppeling na 4-6 maanden over vorderingen leerling door VO aan PO van herkomst	*Werkt goed op de betrokken scholen, maar wordt nog niet op alle VO scholen ingezet *Niet alleen terugkoppeling over didactische vorderingen en advies, maar ook over sociaal emotioneel functioneren, gedrag en vaardigheden	100%		80%	20%	<i>Effectiviteit:</i> Goede binding met PO zorgt ook voor goede overdracht <i>Continuïteit en samenwerking:</i> PO weet of advies, begeleiding en overdracht in orde waren en aansluit bij VO PO en VO kunnen van elkaar leren <i>Effectiviteit:</i> in de zorg
Informeel contact tussen PO en VO/ verbeteren contact met PO, met SBO en met OPDC	*(Meer) bevorderen door Samenwerkingsverbanden *PO scholen komen ook kijken op VO scholen *Leerling op SBO beter voorbereiden op overstap naar VO *Leerlingen alvast paar keer mee laten draaien op VO	100%		60%	40%	<i>Effectiviteit:</i> Goede binding met PO zorgt ook voor goede overdracht <i>Continuïteit en samenwerking</i>
Persoonlijk en individueel sturen van	*Mentor en/of zorgdocent zien als spil	100%		50%	50%	<i>Effectiviteit</i> in de begeleiding

de leerling door de mentor/zorgdocent	*Van het begin af aan betrokken zijn (vanaf overdracht en start VO) *Zorgdocent liefst in doorlopende lijn *Alleen zorgdocenten op zorgleerlingen zetten die daar geschikt voor zijn *Goede mensen aannemen in de juiste rollen en goed aannamebeleid *Docenten beter toerusten op hun zorgtaak door eerdere informatie hun kant op en scholing					<i>Continuïteit van de begeleiding</i>
Gebruiksaanwijzingen van leerling benutten (wat werkt wel en wat werkt niet)	*Overdracht PO-VO is hierbij van belang (vaardigheden, gedrag, didactisch niveau en sociaal emotioneel functioneren) *Informatie van leerling zelf is hierbij van belang *Informatie van ouders als ervaringsdeskundigen van belang *Versterken rol ouders *Eerder gesprekken met leerling en betrokkenen om onderwijsbehoeften leerling, ouders en school goed in kaart te brengen	100%		90%	10%	<i>Continuïteit van de begeleiding</i> <i>Effectiviteit</i>
Intakegesprekken vooraf door VO school met leerling, ouders en met PO school	*Informatie van alle partijen goed in beeld krijgen en meteen mee aan de slag gaan *Eerlijke informatie krijgen vanuit PO en ouders *Mentor daar waar mogelijk ook betrekken bij overdrachtsgesprek voor de zomervakantie *Verplicht stellen in een stappenplan *Eerder gesprekken met	100%		50%	50%	<i>Continuïteit van de begeleiding</i> <i>Effectiviteit</i>

	leerling en betrokkenen om onderwijsbehoeften leerling, ouders en school goed in kaart te brengen					
(Nog) meer een betrokken directie bij de zorg	*Zorgcoördinatie als functie neerzetten i.p.v. als taak *Zorg meer inbedden in de school *Goede mensen aannemen in de juiste rollen en goed aannamebeleid	100%		70%	30%	<i>Effectiviteit in de zorg</i> <i>Uniformiteit en deskundigheid</i> kunnen zo meer bevorderd worden <i>Duidelijkheid</i> creëren
Betere zorg kunnen bieden	*Brug school/thuis/leerling verstevigen want iedere discipline is nodig. Men heeft elkaar nodig *Gebruik maken van elkaars kennis *Versterken rol ouders *Voorbereiding verbeteren door eerder en betere informatie overdracht en ermee aan de slag te gaan *Goede mensen aannemen in de juiste rollen en goed aannamebeleid *Verbeteren continuïteit als het VO zorgvuldiger en beter omgaat met informatie uit het PO *Regelmatig overleg tussen alle betrokkenen, bevorderen continuïteit en bewaken gemaakte afspraken en naleving ervan *Zorgtrajecten op competentieniveau	100%		70%	30%	<i>Effectiviteit in de zorg</i> <i>Uniformiteit en deskundigheid</i> kunnen zo meer bevorderd worden <i>Continuïteit</i> bevorderen <i>Duidelijkheid</i> creëren

Bijlage 16

Te ontwikkelen bouwstenen, haalbaarheid en wenselijkheid

1 ^{ste} panelgesprek				2 ^{de} panelgesprek		
Wat wenst men te ontwikkelen?	Ideeën	Wenselijk		Haalbaar		Wat levert het op?
		Ja	Nee	Ja	Nee	
Geformaliseerd stappenplan	*Er wordt al veel gedaan, maar niet volgens een geformaliseerd plan	100%		100%		<i>Duidelijkheid en Uniformiteit Continuïteit</i> verbeteren Betrokkenheid en inzet individuen zijn wel nodig
Standaard intakeformulier bij intakegesprek	*Naast gesprek gebruiken	90%	10%	80%	20%	<i>Duidelijkheid</i> gewenste informatie <i>Continuïteit</i> in de begeleiding verbeteren Betrokkenheid en inzet individuen zijn wel nodig
Dat PO ook bij VO komt kijken hoe het er aan toe gaat	*Binding kweken	100%		50%	50%	<i>Verbinding PO-VO</i>
Dat PO ook zelf komt kijken hoe het met de vroegere PO leerling op het VO gaat	*Binding kweken *Vergroten eigen know how	100%		50%	50%	<i>Verbinding PO-VO</i> <i>Kennis en inzicht</i> vergroten
Goede afstemming en samenwerking tussen PO en VO	*Op scholen waar het niet gebeurt stimuleren en ontwikkelen met gebruik van samenwerkingsverbanden	100%		50%	50%	<i>Uniformiteit</i> Wel afhankelijk van individuen en tijdsinvestering Afhankelijk van

						welk belang directies en samenwerkingsverbanden aan zorg hechten
Handelingsgericht werken schoolbreed inzetten door bekendheid te geven en het eigen te maken	*Docenten scholen in Handelingsgericht werken	90%	10%	60%	40%	<i>Effectiviteit en succesbeleving</i> vergroten <i>Kennis en inzicht</i> vergroten <i>Uniformiteit</i> Maar implementatie kost tijd Organisatie-structuren zijn niet altijd (meteen) te veranderen
Handelingsplan moet gemeengoed worden en verbeteren kwaliteit Handelingsplan	*Verplichten door directie/ samenwerkingsverbanden	80%		50%	50%	<i>Effectiviteit en succesbeleving</i> vergroten <i>Kennis en inzicht</i> vergroten <i>Uniformiteit</i> Organisatie-structuren zijn niet altijd (meteen) te veranderen
(Meer) thema- en studiedagen/scholing docenten op VO scholen waar het niet aanwezig is	*Verplichten door directie/ samenwerkingsverbanden	100%		80%		<i>Effectiviteit en succesbeleving</i> vergroten <i>Kennis en inzicht</i> vergroten Afhankelijk van welk belang directies en samenwerkingsverbanden aan

						zorg hechten
AB expertise voor alle docenten	*Binnen de school halen	100%		50%	50%	Mooie aanloop naar <i>Passend Onderwijs</i>
Checklijst bij de overgang wat leerlingen specifiek op het VO nodig hebben	*Ontwikkelen en gebruiken binnen het intake/overdrachtsgesprek	100%		80%	20%	<i>Continuïteit</i> verbeteren <i>Duidelijkheid</i> gewenste informatie
Besef bij leerkrachten dat ze naast het geven van hun vak ook pedagogische aanpak moeten verbeteren	*Successen behalen geeft positieve stimuli *Noodzaak laten inzien, zeker gezien Passend Onderwijs en verbreden rol docenten	100%		50%	50%	<i>Doelstelling</i> voor docenten waar aan gewerkt moet blijven worden
Nog betere beleidsontwikkeling door samenwerkingsverband en en directies gericht op de REC leerling in de toekomst	*Scholing Handelingsgericht Werken voor alle scholen *Docenten beter voorbereiden op Passend Onderwijs en hun rol daarbij naar leerlingen toe	100%		60%	40%	<i>Uniformiteit en duidelijkheid</i> <i>Continuïteit</i> verbeteren Mooie aanloop naar <i>Passend Onderwijs</i> <i>Kennis en inzicht</i> vergroten Afhankelijk van welk belang directies en samenwerkingsverbanden aan zorg hechten
Meer praktische ondersteuning i.p.v. focus op bureaucratie	*Minder papieren bureaucratie *Sneller handelen	100%		10%	90%	<i>Continuïteit</i> verbeteren <i>Effectiviteit</i> vergroten
Vaste overlegmomenten invoeren in het jaar met betrokkenen	*Overdrachtsgesprek *Startgesprek *Evaluatiegesprek/ terugkoppeling na een paar	100%		60%	40%	<i>Continuïteit</i> verbeteren <i>Effectiviteit</i> vergroten

	maanden met alle betrokkenen en PO					Geformaliseerd stappenplan nodig om haalbaarheid beter te verwezenlijken waarbij de ambulant begeleider de aandrijver is, de mentor en/of de zorgdocent de spil voor de leerling en de zorgcoördinator de spil voor de zorg
--	---------------------------------------	--	--	--	--	---